

Załącznik do Uchwały Nr
Rady Powiatu Lęborskiego
z dnia

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU LĘBORSKIEGO NA LATA 2016-2019

Lębork, lipiec 2016

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania i cele programu ochrony zabytków w świetle ustawy o ochronie zabytków	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami	5
3.1. Obowiązek konstytucyjny ochrony zabytków.....	5
3.2. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	5
3.3. Zadania samorządu z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego.....	6
3.4. Inne uregulowania prawne	7
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	8
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	8
4.1.2. Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017	9
4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	10
4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005-2020	10
4.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego	11
4.2.4. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego	14
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	15
5.1. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu - Strategia Rozwoju Powiatu Lęborskiego	15
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu	16
kulturowego powiatu.....	16
5.2.1. Charakterystyka powiatu	16
5.2.2. Zarys historii ziemi lęborskiej	16
5.2.3. Krajobraz kulturowy.....	21
5.2.4. Zabytkowe układy urbanistyczne	22
5.2.5. Zabytki nieruchome.....	22
5.2.6. Zabytki ruchome.....	23
5.2.7. Zabytki archeologiczne	24
5.2.8. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.....	24
5.2.9. Dziedzictwo niematerialne	24
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	25
5.3.1. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków	25
5.3.2. Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków	27

5.3.3. Wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków	30
5.4. Zabytki w gminnych ewidencjach zabytków	31
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla powiatu	32
5.5.1. Zabytki archeologiczne	32
5.5.2. Obiekty nieruchome i zespoły zabudowy wpisane do rejestru zabytków	32
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza szans i zagrożeń	44
7. Założenia programowe	45
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	50
8.1 Instrumenty prawne	50
8.2 Instrumenty koordynacji	50
8.3 Instrumenty finansowe	50
8.4 Instrumenty społeczne	50
8.5 Instrumenty kontrolne	50
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	51
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	52
10.1. Publiczne źródła finansowania	52
10.2. Fundusze strukturalne	60
11. Realizacja i finansowanie przez powiat zadań z zakresu ochrony zabytków	62

1. Wstęp

Rada Powiatu Lęborskiego w dniu 18 grudnia 2012 r. przyjęła Uchwałą Nr XXV/202/2012 „Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2012-2015”. Dokument wszedł w życie z dniem podpisania i został ogłoszony w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego z dnia 31 stycznia 2013 r. poz. 712. Stworzenie tego dokumentu było ważnym czynnikiem w upowszechnianiu wiedzy i pomaganiu właścicielom w dbaniu o należyty stan zabytków.

Powiat Lęborski w znacznym stopniu wspiera posiadaczy zabytków w należytej nad nimi opiece poprzez udzielane dofinansowania specjalistycznych prac przy obiektach objętych ochroną konserwatorską na podstawie podjętej przez Radę Powiatu Lęborskiego w dniu 22 października 2010 r. Uchwały Nr XLV/336/10 w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu Powiatu Lęborskiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, sposobu jej rozliczania oraz sposobu kontroli wykonania zleconego zadania.

Oprócz wsparcia finansowego prac konserwatorskich, Powiat podejmuje również działania informacyjne, popularyzacyjne i edukacyjne związane z promocją zabytków oraz niematerialnego dziedzictwa kulturowego powiatu.

Niniejszy dokument stanowi aktualizację wymienionego powyżej Programu Opieki i ma na celu kontynuację dotychczasowych działań Powiatu w zakresie wspierania ochrony, jak i promocji dziedzictwa kulturowego. Cel ten planuje się osiągnąć poprzez realizację zadań tj.: dofinansowanie prac konserwatorskich i zabezpieczeń obiektów narażonych na włamania, pożary itp., zabieganie o środki na rewaloryzację przestrzeni publicznych, a także promocja dziedzictwa kulturowego powiatu.

2. Podstawa prawna opracowania i cele programu ochrony zabytków w świetle ustawy o ochronie zabytków

Podstawą prawną niniejszego opracowania jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ¹.

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2016-2019 ma na celu:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

¹ jt. Dz. U. 2014 r. poz. 1446 ze zm.;

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

3.1. Obowiązek konstytucyjny ochrony zabytków

Na obowiązek ochrony zabytków wskazuje Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.² W myśl art. 5 Konstytucji „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...)”. Natomiast art. 6 mówi o tym, że „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”. Art. 73 zapewnia wolność korzystania z dóbr kultury. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż obowiązkiem Obywatela Polskiego jest m.in. troska o dobro wspólne.

3.2. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie zabytku: jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytki podzielono na trzy grupy. Pierwszą stanowią zabytki nieruchome, do których zaliczają się krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji. Druga grupa obejmuje zabytki ruchome: dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty, militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i order, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne. Trzecią grupą są zabytki archeologiczne: pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać także nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Organami ochrony zabytków są:

- minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć w drodze porozumienia wykonywanie części kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków gminom i powiatom, z wyjątkiem prowadzenia rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez administrację publiczną działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym

² Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.;

spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Formami ochrony zabytków są: wpis do rejestru zabytków, wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku krajobrazowego, ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

3.3. Zadania samorządu z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na powiaty obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Program opieki przyjmuje rada powiatu po uzyskaniu opinii właściwego miejscowo wojewódzkiego konserwatora zabytków. Następnie dokument ten jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji tegoż programu zarząd powiatu sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie powiatu. Co cztery lata program ten powinien być aktualizowany.

Organ stanowiący powiatu może udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Zadaniem własnym jednostki samorządu terytorialnego jest sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada.

Zadaniem starosty jest ustanawianie, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, społecznego opiekuna zabytków.

Starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie.

Ponadto zadania Powiatu z zakresu kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wpisane są w ustawę z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym³ w art. 4 ust. 1 pkt 7.

³ jt. Dz. U. 2016 r. poz. 814;

3.4. Inne uregulowania prawne

Obowiązek ochrony zabytków uwzględniony został również w innych ustawach, takich jak:

- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym⁴,
- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane⁵,
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska⁶,
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody⁷,
- ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej⁸,
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie⁹,
- ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych¹⁰,
- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami¹¹,
- ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych¹²,
- ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach¹³,
- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach¹⁴,
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach¹⁵,
- ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach¹⁶.

⁴ jt. Dz. U. z 2016 r. poz. 778;

⁵ jt. Dz. U. z 2016, poz. 290;

⁶ jt. Dz. U. z 2016 r. poz. 672;

⁷ jt. Dz. U. z 2015 r. poz. 1651 ze zm.;

⁸ jt. Dz. U. z 2012 r. poz. 406;

⁹ jt. Dz. U. z 2016 poz. 239 ze zm.;

¹⁰ jt. Dz. U. z 2015 r. poz. 2126;

¹¹ jt. Dz. U. z 2015 r. poz. 1774;

¹² jt. Dz. U. z 2015 r. poz. 909 ze zm.;

¹³ jt. Dz. U. z 2015 r. poz. 2100 ze zm.;

¹⁴ jt. Dz. U. z 2012 r. poz. 987;

¹⁵ jt. Dz. U. z 2012 r. poz. 642;

¹⁶ jt. Dz. U. z 2015 r. poz. 1446;

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury w latach 2004-2020

Misją Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest: „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.” Formułując zadania powiatu w zakresie ochrony dóbr kultury musimy realizować powyższy cel.

W 2005 r. Ministerstwo Kultury wydało *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*¹⁷. Zawarto w niej cele realizacji Strategii, przy czym za cel strategiczny obrano zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

Cel nadrzędny realizowany jest przez następujące cele częściowe/uzupełniające¹⁸:

1. Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.
2. Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury.
3. Wzrost udziału kultury w PKB.
4. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.
5. Modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury.
6. Wzrost uczestnictwa w kulturze.
7. Rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych.
8. Efektywna promocja twórczości.
9. Promocja polskiej kultury za granicą.
10. Ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem.
11. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.
12. Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Cele częściowe realizowane są w ramach pięciu obszarów priorytetowych, którym odpowiadają szczegółowo opisane w NSRK – Narodowe Programy Kultury (NPK):

- Czytelnictwo i sektor książki *NPK Promocja czytelnictwa i rozwój sektora książki*;
- Dziedzictwo kulturowe *NPK Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego*;
- Instytucje artystyczne i promocja twórczości *NPK Rozwój instytucji artystycznych*;
- Szkolnictwo artystyczne i promocja młodych twórców - *NPK Wspierania debiutów i rozwoju szkół artystycznych*;
- Sztuka współczesna *NPK Znaki Czasu*.

Instrumentami realizacji NSRK są Programy Operacyjne, które określają szczegółowo system realizacji Strategii w obszarze finansowania działalności kulturalnej ze środków pozostających w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Programy Operacyjne ogłaszane będą do 2020¹⁹.

¹⁷ Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, Warszawa 2005, <http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/050617nsrk-uzupelnienie.pdf> [strona Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 5.07.2016 r.];

¹⁸ *Tamże*, s. 74-75;

¹⁹ *Tamże*, s. 77;

W kolejnych latach ochrona dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”²⁰. Celem tego programu jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę, a także realizacja zadań związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupem starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

- Ochrona zabytków;
- Wspieranie działań muzealnych;
- Kultura ludowa;
- Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą;
- Ochrona zabytków archeologicznych;
- Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego.

4.1.2. Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017

W dniu 24 czerwca 2014 r. Rada Ministrów przyjęła uchwałę nr 125/2014 w sprawie Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami²¹. Głównym celem Programu jest „wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków”.

Dla realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji, które z kolei realizowane będą w ramach szczegółowych zadań.

Po przeprowadzeniu analizy stanu dziedzictwa kulturowego w Polsce oraz potrzeb związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami, zdefiniowano cele i kierunki interwencji w tym zakresie, przyjęte na lata 2014-2017. W ramach programu rządowego będą one realizowane przy pomocy projektów wiodących, finansowanych ze środków budżetu państwa, w części której dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

W odniesieniu do pierwszego celu szczegółowego zaplanowano następujące kierunki działań:

1. Porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych.
2. Przygotowanie ratyfikacji *Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego*.
3. Wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych zgodnie z obowiązującą doktryną konserwatorską.
4. Wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego.
5. Opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych.
6. Opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków.

²⁰ Tamże, s. 81;

²¹ http://bip.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/20140818Krajowy_Program_Ochrony_Zabytkow_i_Opieki_nad_Zaby.pdf [strona Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 5.07.2016 r.];

7. Kontynuacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

W odniesieniu do drugiego celu szczegółowego zaplanowano następujące kierunki działań:

1. Zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach.
2. Wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną.
3. Podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków.
4. Merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

W odniesieniu do trzeciego celu szczegółowego zaplanowano następujące kierunki działań:

1. Przygotowanie ratyfikacji *Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa*, Faro 2005.
2. Wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych.
3. Promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu.
4. Zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005-2020

Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005-2020 przyjęta została przez Sejmik Województwa Pomorskiego w dniu 24 września 2012 r. (uchwała nr 458/XXII/12 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 24 września 2012 roku)²².

W dokumencie tym zaakcentowano, że „województwo pomorskie charakteryzuje się unikatowym środowiskiem i walorami krajobrazowymi oraz różnorodnością kulturową, wynikającą z tożsamości regionalnej i lokalnej czerpiącej z dziedzictwa Kaszub, Kociewia, Powiśla, Żuław i innych części regionu oraz tradycji morskich i historycznych, w tym solidarnościowych.”²³.

Nakreślono w *Strategii* wizję województwa pomorskiego w roku 2020, kiedy to region będzie się cechował trwałym wzrostem, w którym uruchamiane i wykorzystywane będą zróżnicowane potencjały terytorialne dla wzmocnienia i równoważenia procesów rozwojowych. Województwo nasze posiadać będzie unikatową pozycję, dzięki aktywności społeczeństwa obywatelskiego, silnemu kapitałowi społecznemu i intelektualnemu, racjonalnemu zarządzaniu zasobami środowiska, gospodarczemu wykorzystaniu potencjału morza oraz inteligentnym sieciom infrastrukturalnym i powszechnemu stosowaniu ekoefektywnych technologii. Ponadto będzie liderem pozytywnych zmian społecznych i gospodarczych w Polsce i w obszarze Południowego Bałtyku. Region nasz stać ma się miejscem cechującym się m.in. atrakcyjną przestrzenią, tworzącą trwałe podstawy rozwoju poprzez dostosowanie systemu transportowego i energetycznego do długofalowych potrzeb, a także racjonalnym wykorzystaniem zasobów i walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych. Pomorskie ograniczy i efektywnie rozwiązywać będzie konflikty przestrzenne, tworzyć wysokiej jakości przestrzeń oraz przeciwdziałać skutkom ekstremalnych zjawisk naturalnych w regionie²⁴.

²² Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020, Gdańsk 2012, http://strategia2020.pomorskie.eu/documents/240306/400793/Pomorskie_SRWP2020.pdf/d1fb1e1b-4c73-4221-8f2b-8cff5b3a9f45 [strona Sejmiku Województwa Pomorskiego, 24.06.2016 r.];

²³ *Tamże*, s. 11;

²⁴ *Tamże*, s. 23;

Za jedno z wyzwań strategicznych dla regionu uznano stymulowanie aktywności społecznej i budowę regionalnej wspólnoty obywatelskiej czerpiącej m.in. z wielokulturowego dziedzictwa, tradycji morskich i solidarnościowych, a także wzrost kompetencji mieszkańców, które warunkują zdolność do funkcjonowania w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości. Kolejne wyzwania to konieczność lepszego zarządzania przestrzenią, aby zmniejszyć negatywny wpływ działalności człowieka na środowisko przyrodnicze, poprawienie bezpieczeństwa powodziowego, a także optymalne wykorzystywanie potencjałów terytorialnych (przyrodniczego, krajobrazowego, kulturowego i gospodarczego) dla zapewnienia wysokiej jakości życia²⁵.

W *Strategii* wskazano 3 cele strategiczne uszczegółowione poprzez 10 celów operacyjnych oraz 35 kierunków działań²⁶. W ramach celu strategicznego 1. *Nowoczesna gospodarka* jednym z celów operacyjnych jest 3. *Unikatowa oferta turystyczna i kulturalna*. Jego realizacja odbywać się będzie w ramach dwóch kierunków działań: 1.3.1. *Rozwój sieciowych i kompleksowych produktów turystycznych* oraz 1.3.2. *Stworzenie rozpoznawalnej, wysokiej jakości oferty kulturalnej*.

Zobowiązaniem Samorządu Województwa Pomorskiego jest rozwój regionalnych sieciowych produktów turystycznych obejmujących m.in. małe porty morskie, mariny, szlaki rowerowe i kajakowe oraz śródlądowe drogi wodne, a także unikatowe dziedzictwo regionalne i ofertę kulturalną.

Partnerami kluczowymi dla realizacji Celu będą:

- Jednostki samorządu terytorialnego;
- Organizacje turystyczne;
- Instytucje kultury;
- Narodowy Instytut Dziedzictwa;
- Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów;
- Wojewódzki Konserwator Zabytków;
- Organizacje pozarządowe;
- Izby gospodarcze i organizacje przedsiębiorców, przedsiębiorcy, w tym operatorzy turystyczni²⁷.

Oczekiwany efektami mają być:

- całoroczna, kompleksowa i atrakcyjna oferta turystyczna i kulturalna regionu obejmująca także efektywne wykorzystanie obiektów sportowych o randze krajowej;
- unikatowe walory naturalne, kulturalne i dziedzictwa kulturowego, w tym kulinarne, wykorzystywane w sposób racjonalny, efektywny i zrównoważony;
- wzmocniony wizerunek regionu oraz większa rozpoznawalność i spójność kluczowych regionalnych marek turystycznych i kulturalnych;
- silna współpraca pomiędzy podmiotami branży turystycznej i kulturalnej.

Program Opieki zgodny jest z zapisami „*Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005-2020*”.

4.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego przyjęty został przez Sejmik Województwa Pomorskiego w dniu 30 września 2002 r. uchwałą Nr 639/XLVI/02, a następnie zmieniony w dniu 26 października 2009 r. uchwałą Nr 1004/XXXIX/2009 (Dz. U. Woj. Pom. Nr 172 z dnia 16 grudnia 2009 r., poz. 3361)²⁸.

²⁵ *Tamże*, s. 28;

²⁶ *Tamże*, s. 29;

²⁷ *Tamże*, s. 38;

²⁸ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego, Gdańsk, październik 2009, http://www.gdansk.uw.gov.pl/du/2009/Nr_172_09.pdf [strona Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego, Dzienniki Urzędowe Województwa Pomorskiego, 24.06.2016 r.];

W dokumencie tym uznano, że zrealizowanie celów polityki przestrzennej jest możliwe pod warunkiem stosowania określonych ogólnych zasad rozwijających zasadę generalną: długookresowego równoważenia rozwoju. Jedną z tych zasad jest stosowanie trójochrony (integralnej ochrony wartości przyrodniczych, kulturowych i krajobrazu) dla utrzymania równowagi środowiska i poprawy warunków i jakości życia.²⁹

W rozdziale 12.1.2. poświęconym systemowi ochrony środowiska kulturowego wskazano, że ochrona elementów dziedzictwa kulturowego jest częścią składową procesu kształtowania i ochrony ładu przestrzennego³⁰. Sformułowano następujące zasady zagospodarowania przestrzennego:

- „a) Ochrona różnorodności dziedzictwa kulturowego, wykształconego w wyniku wielu procesów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej.
- b) Ochrona zachowanych zespołów obiektów zabytkowych o wyrazistej tożsamości – nawet jeśli poszczególne obiekty nie posiadają wybitnej wartości historycznej, lub artystycznej.
- c) Wprowadzanie funkcji umożliwiających efektywne i racjonalne gospodarowanie obiektem zabytkowym.
- d) Unikanie przekształceń przestrzennych mogących zagrażać zasobom dziedzictwa kulturowego, np.: dysharmonijne lub szkodliwe sąsiedztwo.
- e) Stwarzanie przestrzennych warunków dla kontynuacji funkcji tożsamy dla tradycji miejsca, których podtrzymywanie jest racjonalne np.: targowe w śródmieściach miast o korzeniu średniowiecznym, rybołówstwo na wybrzeżu i rybactwo na Zalewie Wiślanym.
- f) Ekspozowanie w strukturze przestrzennej, w panoramach i sylwetach miejscowości elementów najcenniejszych i udostępnianie miejsc o wysokich walorach kulturowych, w szczególności zabytków rangi światowej, europejskiej i krajowej oraz wybitnych dóbr kultury współczesnej.
- g) Komponowanie nowych struktur z uwzględnieniem historycznej zabudowy – uzupełnianie istniejących struktur o nowe elementy tworzące harmonijną całość (...)”³¹.

Jako kierunki zagospodarowania przestrzennego wskazano:

1) Ochronę i odnowę charakterystycznych zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, m.in.: układów urbanistycznych i ruralistycznych, zabytków wsi pomorskiej, dziedzictwa morskiego i rzeczno, dziedzictwa budownictwa ceglanego (przede wszystkim najstarsze kościoły i założenia klasztorne, zamki krzyżackie) i drewnianego (przede wszystkim dziedzictwo kulturowe (...) Kaszub), obiektów dziedzictwa obronno i techniki (w tym systemów hydrotechnicznych), kultury materialnej portów morskich i rzecznych oraz wsi rybackich, materialnych relikwów dziedzictwa solidarnościowego, zespołów rezydencjalnych, zespołów zieleni urządzonej, wybitnych dóbr kultury współczesnej.

2) Rewitalizacja zabytkowych układów przestrzennych zwłaszcza:

- a) obszarów portowych i poprzemysłowych związanych z przemysłem morskim i gospodarką morską w (...) Łebie (...)
- d) obszarów i obiektów dziedzictwa morskiego i rzeczno oraz urządzeń hydrotechnicznych (np.: latarnie morskie, śluzy, tamy, dworce morskie);
- e) zabytkowych struktur mieszkaniowych i wzbogacenie ich o nowe funkcje podwyższające atrakcyjność miejsca.

3) Ekspozycja i udostępnienie stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej.

4) Obejmowanie ochroną miejsc o wyjątkowych wartościach, gdzie została zachowana historyczna struktura przestrzeni i szczególne walory przyrodniczo-krajobrazowe – zalecane formy

²⁹ Tamże, s. 143;

³⁰ Tamże, s. 154;

³¹ Tamże, s. 155;

ochrony to odpowiednie zapisy miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego lub powołanie parku kulturowego: (...)

w) Łeba – osada rybacka i ruiny gotyckiego miasta Starej Łeby (rezerwat archeologiczny)³² (...).

5) Uwzględnianie w dokumentach strategicznych i planistycznych stref koncentracji elementów dziedzictwa kulturowego wymagających szczególnej ochrony wartości kulturowych i krajobrazowych:(...)

e) Obszar ziemi białogardzkiej – obszar bardzo wysokich i wysokich walorów przyrodniczo-kulturowych. Występowanie budownictwa ryglowego (mur pruski); szczególnie bogate zasoby dziedzictwa archeologicznego; charakterystyczne cechy budownictwa ludowego w postaci występowania dymnikowego dachu naczółkowego oraz zagród czworobocznych z budynkiem bramnym; bardzo wysokie nasycenie najcenniejszymi obiektami zabytkowymi – przewaga obiektów typu rezydencjonalnego; występowanie zachowanych historycznych struktur osadniczych i charakterystycznych cech krajobrazu kulturowego w postaci zadrzewień śródpolnych i komponowanego krajobrazu rolniczego (...)³³.

W rozdziale 12.1.3. poświęconym systemowi ochrony walorów krajobrazu wskazano następujące zasady zagospodarowania przestrzennego:

a) W strefach krajobrazu harmonijnego (ziemia (...) słowińska (...) oraz parki krajobrazowe, parki narodowe) zachowanie i uczytelnianie istniejących wartości estetyczno-widokowych związanych z rzeźbą terenu oraz jego naturalnym i kulturowym pokryciem.

b) W sferze krajobrazu dysharmonijnego i zdegradowanego ((...) obszary podmiejskie ośrodków regionalnych, główne ciągi komunikacyjne) – przywracanie równowagi przyrodniczej, zwiększanie bioróżnorodności, porządkowanie i odtwarzanie zasobów kulturowych, usuwanie lub maskowanie zielenią elementów obniżających walory estetyczno-widokowe.

c) Ograniczanie zainwestowania na terenach leśno-rolnych (szczególnie o wysokich wartościach kulturowych i estetycznych) przez wyznaczenie w dokumentach planistycznych gmin obszarów wyłączonych spod zabudowy i jej ograniczanie oraz wskazywanie linii zabudowy oddzielającej obszar zabudowany od obszarów rolnych lub zagrodowej zabudowy rozproszonej.

d) Eliminacja i przeciwdziałanie powstawaniu zabudowy o cechach dysharmonijnych w strefach wglądów na tereny o wysokich walorach krajobrazowych.

e) Ekspozowanie i odtwarzanie dominant architektonicznych (np. baszty, wieże zamków, kościołów czy ratuszy).

f) Preferowanie i kontynuacja dobrej praktyki w zagospodarowaniu przestrzeni (układów ruralistycznych, niw siedliskowych etc.) i sposobie użytkowania obszarów o wyraźnych walorach przyrodniczo-kulturowych i krajobrazowych.

g) Ochrona przestrzeni o specyficznych i unikatowych walorach krajobrazowych.

h) Ograniczanie wprowadzania obcych krajobrazowo elementów i form zagospodarowania antropogenicznego oraz dewastowania elementów przyrodniczych i architektonicznych krajobrazu – ochrona tożsamości wszystkich typów krajobrazu.

i) Kształtowanie i podnoszenie walorów krajobrazowych oraz ich lepsze udostępnienie, jako elementu jakości życia i atrakcyjności turystycznej województwa.

j) Opracowywanie studiów krajobrazowych przy realizacji inwestycji wielkopowierzchniowych, wysokościowych lub liniowych w dominujący sposób oddziałujących na przestrzeń.

k) Zachowanie charakterystycznych cech naturalnych krajobrazów nadmorskich i naturalnych procesów ich kształtowania, ekspozycji widokowej.³⁴

Jako kierunki zagospodarowania przestrzennego wskazano m.in.:

³² Tamże, s. 156;

³³ Tamże, s. 157;

³⁴ Tamże, s. 158;

- 1) Uzupełnienie sieci obszarów ochrony krajobrazu o nowe:
- a) utworzenie parków krajobrazowych: (...) Lęborskiego;
(...)
 - c) obszary chronionego krajobrazu: (...) Słowiński OChK, OChK Doliny Dolnej Łeby, (...) Trójmiejsko-Lęborski OChK, (...) ³⁵.
(...)
- 6) Ochrona wodnych platform widokowych (m.in. przez zachowanie naturalnych i antropogenicznych walorów krajobrazowych, zapewnienie warunków kontynuacji aktywności typowej dla danego krajobrazu i stanowiącej o jego urodzie – np. rybactwa, żeglarsstwa):
(...)
- d) Jezior Gardno i Łebsko – widoki brzegów obu jezior, możliwość obserwacji form ruchomych wydym na Mierzei Łebskiej ³⁶.
(...)
- 8) Ochrona makrownętrz krajobrazowych, jako elementów odzwierciedlających atrakcyjność i różnorodność krajobrazową województwa (m.in.: przez ochronę przed dewastacją istniejących walorów, ograniczenie wprowadzania intensywnej zabudowy terenów otwartych, ograniczenie wprowadzania obcych kulturowo form zagospodarowania terenu):
(...)
- f) doliny rzeki Łeby na odcinku od jeziora Łebsko do Lęborka;
 - g) rzeki Łeby na wysokości miejscowości Łęczyce;
 - h) równiny akumulacji biogenicznej na zachód od jeziora Łebsko;
 - i) wodnego dwóch jezior Słowińskiego Parku Narodowego – jeziora Gardno i Łebsko ³⁷.
(...)
- 11) Podejmowanie czynnych działań – restytucji, rewaloryzacji i rekultywacji elementów przyrodniczych i architektoniczno-kulturowych decydujących o zachowaniu lub przywróceniu walorów krajobrazowych specyficznych dla poszczególnych typów obszarów.
- 12) Podejmowanie działań ochronnych na obszarach wiejskich mających na celu utrzymanie przestrzeni otwartych cennych krajobrazowo, w tym głównie ochrona terenów leśnych i rolnych, poprzez wyłączenie ich z terenów potencjalnie przeznaczanych pod zabudowę ³⁸.
- Program Opieki zgodny jest z zapisami „Planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego”.*

4.2.4. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego

Województwo Pomorskie nie posiada programu opieki nad zabytkami. Obecnie trwają prace nad aktualizacją programu, który obejmował lata 2011-2014 ³⁹.

³⁵ *Tamże*, s. 158;

³⁶ *Tamże*, s. 159;

³⁷ *Tamże*, s. 160;

³⁸ *Tamże*, s. 160;

³⁹ Wg. stanu na dzień 5.07.2016 r.;

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu - Strategia Rozwoju Powiatu Lęborskiego

„Strategia Rozwoju Powiatu Lęborskiego” została przyjęta do realizacji uchwałą Rady Powiatu Nr XIII/96/07 z dnia 20.12.2007 r. We wrześniu 2014 r. została sporządzona, a 27 marca 2015 r. – uchwalona uchwałą Rady Powiatu Nr VI/33/2015 aktualizacja Strategii na lata 2014 – 2020.

Strategia to dokument kreujący politykę rozwoju, wyrażający dążenia społeczności powiatu, określający zadania dla samorządu. Uaktualniona „Strategia Rozwoju Powiatu Lęborskiego na lata 2014 - 2020” spełniać będzie kilka zasadniczych funkcji. Po pierwsze - prezentuje kierunki rozwoju powiatu, jego społeczeństwa i gospodarki a także jest istotnym materiałem informacyjnym dla inwestorów. Po drugie – Strategia, jako program działania stanowić będzie podstawę dobrego zarządzania przez administrację samorządową. Sformułowanie misji i celów strategicznych jest punktem wyjścia do ustalenia programów operacyjnych, jest także podstawą do zarządzania określonymi zasobami materialnymi i finansowymi. Ponadto daje szansę trafnego wydatkowania środków własnych, ubiegania się o środki krajowe oraz pomocowe Unii Europejskiej i międzynarodowych instytucji finansowych. Zasadniczym kryterium oceny wartości strategii jest realny i konstruktywny wpływ na rozwój społeczeństwa. Strategia jest formą umowy społeczno-instytucjonalnej, której przygotowanie, realizacja i niezbędne modyfikacje następują w miarę zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych. W Strategii została zawarta długofalowa polityka rozwoju lokalnego⁴⁰.

Aby zapewnić zaspokojenie różnorodnych potrzeb mieszkańców i zapewnić rozwój Powiatu autorzy dokumentu sformułowali misję, która określa jaki powinien być wizerunek powiatu w perspektywie następnych kilkunastu lat. Misją Powiatu jest: „Podniesienie standardu życia mieszkańców powiatu lęborskiego przez zapewnienie zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego z poszanowaniem środowiska naturalnego i wykorzystaniem jego turystycznych walorów”.

Do realizacji założonych zamierzeń służyć mają określone cele strategiczne oraz kierunki działań.

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego wśród celów strategicznych określono cel III. Zrównoważona Przestrzeń, w którym sformułowano cele szczegółowe m.in.:

3.3. Atrakcyjna przestrzeń i rozwój infrastruktury technicznej:

Priorytetowe działania:

3.3.1. Wsparcie działań służących rewitalizacji obiektów o znaczeniu historycznym i kulturalnym poprzez:

1) Rewitalizację Europejskiego Szlaku Kulturowego na obszarze Południowego Bałtyku – Pomorska Droga Św. Jakuba,

2) Wsparcie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

(...)

3.3.3. Rozwój współpracy z samorządami w zakresie planowania przestrzennego⁴¹.

Program Opieki zgodny jest z zapisami „Strategia Rozwoju Powiatu Lęborskiego”.

⁴⁰ Strategia Rozwoju Powiatu Lęborskiego. Aktualizacja na lata 2014-2020, Lębork 2014, s. 3, <http://www.powiat-lebork.com/przejrzyj-strategia-powiatu/strategia-rozwoju-powiatu-leborskiego-aktualizacja-na-lata-2014-2020/> [strona Powiatu Lęborskiego, 24.06.2016 r.];

⁴¹ Tamże s. 53;

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu

5.2.1. Charakterystyka powiatu

Powiat lęborski leży w północno-zachodniej części województwa pomorskiego. Swym zasięgiem obejmuje obszar 706 km², na którym zamieszkuje 66.256 mieszkańców⁴². Od wschodu graniczy z powiatem wejherowskim, od zachodu z powiatem słupskim, a od południa z powiatem bytowskim. W skład powiatu wchodzi dwa miasta: Lębork i Łeba oraz trzy gminy wiejskie: Cewice, Nowa Wieś Lęborska i Wicko.

Pod względem geograficznym tereny powiatu lęborskiego znajdują się na Pobrzeżu Słowińsko-Kaszubskim, które wchodzi w skład Nizinnego Pobrzeża Pomorskiego, rozciągającego się wzdłuż wybrzeża Bałtyku, od północy graniczy więc z Morzem Bałtyckim. Natomiast na południu obejmuje północną część Pojezierza Bytowskiego oraz równoleżnikowy i południkowy odcinek pradoliny Łeby z Wysoczyzną Lęborską.

Dzięki swojemu położeniu powiat ma szeroki dostęp do morza. Ukształtowanie terenu, jeziora, bagna i lasy sprawiają, że jest on jednym z bardziej malowniczych regionów województwa pomorskiego.

5.2.2. Zarys historii ziemi lęborskiej

Na obszarze, który zajmuje dzisiejszy powiat lęborski człowiek pojawił się w okresie paleolitu czyli około 10.000 lat p.n.e. Najstarszymi jednak znaleziskami na tym terenie są zabytki pochodzące ze środkowej epoki kamienia czyli mezolitu (od ok. 8.300/8.100 do ok. 4.500 r. p.n.e.). Są to nieliczne ślady osadnictwa lub znaleziska luźne. W owym czasie żyła tu ludność koczownicza trudniąca się myślistwem, zbieractwem i zamieszkała w krótkotrwałych zazwyczaj obozowiskach-osadach. W epoce neolitu, trwającej od ok. 5600/4500 do ok. 2.300/1.800 r. p.n.e.) nastąpiło przejście od gospodarki przyswajającej czyli od myślistwa, rybołówstwa i zbieractwa do gospodarki wytwórczej czyli rolnictwa, hodowli, pasterstwa itp. W okolicach Lęborka w okresie neolitu dominowała kultura pucharów lejkowatych (KPL) datowana na lata od ok. 3.500 do 2.200 p.n.e. Obszar ziemi lęborskiej jest ubogi w odkrycia z tej epoki. Zarejestrowane stanowiska to przeważnie miejsca luźnych znalezisk, takich jak siekierki, topory, półwytwory kamienne i inne. Znane są one z takich miejscowości jak: Janowice, Gęś, Bożepole, Osiek, Rekowo, Kębłowo, Obliwice, Łeba.

Z czasu wczesnej epoki brązu (od ok. 1800 do 1250 r. p.n.e.) w rejonie Lęborka pochodzą niewielkie punkty i ślady osadnictwa m.in. z Białogardy, Rzechcina, Wicka i Nowej Wsi Lęborskiej. W tym okresie miejsce ma upowszechnienie się różnorodnych wyrobów z brązu – zwłaszcza narzędzi i broni, a także ozdób.

Na terenie dzisiejszej ziemi lęborskiej odnaleziono również zabytki kultury łużyckiej (datowanej na lata od około 1200 do ok. 650 r. p.n.e.). Występują tam ślady i punkty osadnictwa, a także osady i cmentarzyska. Najbliżej Lęborka przebadanym cmentarzyskiem kurhanowym tej kultury jest cmentarzysko w Siemirowicach. Z tzw. grupy kaszubskiej kultury łużyckiej powstaje kultura pomorska datowana na lata od ok. 500 p.n.e. do ok. 125 r. p.n.e. W okolicach Lęborka kulturę pomorską potwierdzają liczne odkrycia dokonane jeszcze przez drugą wojnę światową (duża liczba popielnic odkryta została m.in. we wsiach: Chociełewko, Charbrowo, Niebędzino, Maszewo, Łebień, Leśnice, Zwartowo, Siemirowice, Osowo, Godętowo, Chrzanowo, Bukowina). Kultura ta najbardziej

⁴² Źródło: GUS 2014 r. [http://gdansk.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_pomorskie/portrety_powiatow/powiat_leborski.pdf, strona Głównego Urzędu Statystycznego, 24.06.2016 r.];

znana jest z cmentarzysk, najczęściej są to groby płaskie, rzadziej kurhanowe, przeważają groby skrzynkowe z obwarowaniem.

Kolejną uchwytą archeologiczną kulturą w okolicach Lęborka jest tzw. kultura oksywska, datowana od ok. 200 r. p.n.e. do ok. I w. p.n.e. oraz występująca po niej kultura wielbarska, która trwała od I w. p.n.e. do poł. IV w. n.e. i przypadała na tzw. okres wpływów rzymskich. Występowanie tych kultur potwierdzają badania we wsi Czarnówko, a także na cmentarzysku w Lubowidzu.⁴³

W okresie powstawania państwa polskiego tereny dorzeczy Łeby i Łupawy zamieszkałe były przez plemiona słowińsko-kaszubskie i już w X w. weszły w skład ziem podległych Mieszkowi I⁴⁴. W pierwszych latach XII w. nastąpił podział nadmorskich ziem północnych na Pomorze Wschodnie i Zachodnie. Pomorze Zachodnie ze Szczecinem otrzymał książę Warcisław, a Pomorze Wschodnie z Gdańskiem - Świętopełk. Granica podziału przechodziła wówczas przez starą osadę nazywaną w dokumentach Lewinem (lub Łebnem), którego lokalizacja nie została wyraźnie określona. Księstwo Gdańskie rozpościerało się od ujścia rzeki Łeby aż po Wisłę. Terytorium księstwa dzieliło się na dwie dzielnice: gdańską i białogardzką. Białogarda nad rzeką Łebą była siedzibą kasztelanii, jej tereny (zwane później ziemią lęborską) w latach 1178-1308 były we władaniu, lennych w stosunku do Polski, książąt pomorskich. W 1140 r. rzeka Łeba wspomniana została jako granica biskupstwa pomorskiego. Około 1233 r., podczas podziału Pomorza Gdańskiego między synów księcia Mściwoja, dzielnicę białogardzką otrzymał książę Ratybor⁴⁵.

Mściwój II w dniu 15 lutego 1282 r. przekazał Pomorze Gdańskie z ziemią białogardzką swojemu siostrzeńcowi, Przemysławowi II, późniejszemu królowi polskiemu. O dużym znaczeniu Białogardy w historii Pomorza świadczy zwołany przez ród Święców w 1287 r. zjazd szlachty pomorskiej⁴⁶.

Do dnia 25 grudnia 1294 r. ziemia białogardzka podlegała książętom gdańskim, następnie w latach 1295-1296 Przemysławowi II, księciu wielkopolskiemu i królowi polskiemu. W latach 1296-1300 teren ten był podporządkowany Władysławowi Łokietkowi, natomiast w latach 1300-1305 Wacławowi II Czeskiemu, a w 1306 r. Wacławowi III i następnie od 1306 r. do 1308 r. Władysławowi Łokietkowi⁴⁷.

W l. 1308-1309 większą część dawnego księstwa wschodniopomorskiego, w tym także ziemię białogardzką, zajął zakon krzyżacki⁴⁸. W latach 1311-1320 zniszczone zostały całkowicie dotychczasowe ośrodki władzy w Białogardzie i Salinie. W 1329 r. zakon krzyżacki wziął w zastaw ziemię słupską, który trwał dwanaście lat. Wówczas komturowi słupskiemu podporządkowana została dzisiejsza ziemia lęborska i ziemia bytowska⁴⁹.

Badacze dziejów Lęborka nie są zgodni, co do okoliczności i daty powstania tej miejscowości. W literaturze odnaleźć można poglądy o istnieniu już w okresie przedkrzyżackim w tym miejscu osady, z której wykształcił się ośrodek miejski. Istnieją także zdania, co do błędów w istocie tych założeń⁵⁰. Pierwsze potwierdzone wiadomości źródłowe na temat Lęborka pochodzą dopiero z końca lat 30-tych i początku 40-tych XIV w. z dokumentu wielkiego mistrza Dytryka von Altenburga,

⁴³ Informacje na temat historii pradziejowej Ziemi Lęborskiej zaczerpnięte zostały z artykułu: Iwona Grejć, Maciej Grejć, Próba przedstawienia struktury społecznej ludności pradziejowej zamieszkującej późniejszą ziemię lęborską, z zaznaczeniem badań wykopaliskowych prowadzonych na tym obszarze, w: Biuletyn Historyczny Lęborskiego Bractwa Historycznego i Muzeum Lęborskiego, listopad 1997, nr 4., s. 7-12;

⁴⁴ A.S. Dubiel, Lębork i okolice, 1285-1945-1985, Koszalin 1985, s. 9;

⁴⁵ *Tamże*, s. 10;

⁴⁶ *Tamże* s. 10;

⁴⁷ *Tamże*, s. 11;

⁴⁸ Dzieje Lęborka, pr. zb. pod red. J. Borzyszkowskiego, Lębork-Gdańsk 2009, s. 21;

⁴⁹ A.S. Dubiel, Lębork i okolice..., s. 12;

⁵⁰ Informację o istnieniu Lęborka w okresie przedkrzyżackim podaje Artur S. Dubiel w swoim opracowaniu Lębork i okolice, 1285-1945-1985, Koszalin 1985, s. 10-11, natomiast Klemens Bruski w rozdz. I w *Dziejach Lęborka*, pod red. J. Borzyszkowskiego, Lębork-Gdańsk 2009, s. 27-33 uważa, że brak jest źródeł, żeby jednoznacznie określić datę powstania Lęborka i stwierdzić czy przed lokacją istniała tam osada.

wystawionego dla rycerza Jana Pircha, a zawierającego nadanie wsi Redkowice oraz opis jej granic. Następne informacje pochodzą już z dokumentu określającego miejski status tej osady. Ów akt lokacyjny również wystawił Dytryk von Altenburg 6 stycznia 1341 r.⁵¹

Według źródeł kronikarskich w XIV w. istniało na obszarze obecnego powiatu lęborskiego 107 miejscowości, co świadczy o stosunkowo gęstym jego zaludnieniu.

Od 1363 r. Lębork został siedzibą wójta krzyżackiego, któremu podporządkowana została dawna kasztelania białogardzka i ziemia salinśka⁵².

Podczas wojny polsko-krzyżackiej w 1410 r. wojska polskie zajęły miasta: Człuchów, Bytów, Lębork. Władysław Jagiełło nadał te miasta z kilkoma innymi w dożywocie Bogusławowi VIII za pomoc w walce z zakonem. Stan ten nie trwał długo, bo już w 1411 r. zgodnie z postanowieniem traktatu toruńskiego, całe Pomorze Gdańskie wraz z Lęborkiem przypadło zakonowi. W czasie wojny trzynastoletniej (1454-1466) Lębork został zdobyty przez wojska polskie. Po klęsce pod Chojnicami Kazimierz Jagiellończyk nadał Lębork i Bytów księciu słupskiemu Erykowi II, który miał bronić tych miast. Lębork jeszcze kilka razy dostawał się w ręce Krzyżaków. W traktacie toruńskim z 1466 r., Lębork przypadł Polsce. W 1472 r. Gdańsk starał się o odzyskanie okręgu lęborskiego, który był w rękach księcia Eryka II. Żądania gdańszczan stały się przyczyną ostrego konfliktu między Gdańskiem a księstwem słupskim⁵³.

W 1526 r. na zjeździe w Gdańsku król Zygmunt I wystawił dokument lenny ziemi lęborskiej i bytowskiej książętom szczecińskim Jerzemu i Barnimowi. W chwili wygaśnięcia dynastii pomorskiej lenno bytowsko-lęborskie miało wrócić pod bezpośrednie władanie Polski. W 1575 r. w Lęborku przebywał książę Jan Fryderyk. Rycerstwo lęborskie składając mu hołd, domagało się zrównania w prawach ze szlachtą polską oraz prawa apelacji do sądu króla polskiego. W następnym roku na sejmie w Toruniu rozpatrywano skargi mieszkańców ziemi lęborskiej, której posłami byli: Jakub Wobeser i Henning von Rammin. W 1578 r. w czasie trwania sejmiku w Warszawie król Stefan Batory przyjął pierwszy hołd lenny od książąt pomorskich z Lęborka i Bytowa i margrabiego z Ansbachu Jerzego Fryderyka Hohenzollerna, któremu udzielił inwestytury na Księstwo Pruskie. W 1620 r. Denhoff, za zezwoleniem króla polskiego Zygmunta III Wazy, werbował szlachtę kaszubską na wyprawę moskiewską. Rycerze lęborscy walczyli pod Chocimiem i Cecorą. Podczas sejmiku w Krakowie w 1633 r. odbyła się koronacja Władysława IV. Posłowie księcia Bogusława XIV przywieźli ze sobą dwa listy. W liście adresowanym do posłów i senatorów, Bogusław XIV wspomniał o księciu de Croye, w którego żyłach płynęła krew Jagiellonów i o swojej siostrze Annie - matce Ernesta de Croye. Dla nich to Bogusław XIV, ostatni książę pomorski chciał uzyskać nadanie Lęborka w lenno. Ostatni książę zachodniopomorski Bogusław XIV zmarł 10 marca 1637 r., zaś w czerwcu tego roku ziemia lęborska została włączona do Polski. Do przejęcia i objęcia władzy wyznaczył król Władysław IV poselstwo w osobach: Samuela Konarskiego, wojewody malborskiego i dwóch sekretarzy - Adama Brodowskiego i Jana Węglikowskiego. Przez trzy miesiące w Lęborku stacjonowała załoga polska pod dowództwem Jakuba Wejhera. W 1641 r. na Sejmie Walnym w Warszawie uchwalono formalne wcielenie ziemi lęborskiej i bytowskiej do województwa pomorskiego. Odtąd w sejmikach pruskich i Walnym Sejmie z Lęborka brało udział dwóch posłów. Do 1657 r. ziemia lęborska podlegała królom polskim. W tym czasie Lębork był ośrodkiem administracyjnym, siedzibą starostwa, tu było miejsce sądów na ziemię lęborską i bytowską.⁵⁴

Za Jana Kazimierza ziemia lęborska na podstawie traktatu bydgoskiego z dnia 6 listopada 1657 r. została odstąpiona elektorowi brandenburskiemu Fryderykowi Wilhelmowi. Prawa elektora do

⁵¹ Dzieje Lęborka..., s. 22;

⁵² A.S. Dubiel, Lębork i okolice..., s. 13;

⁵³ Tamże, s. 14;

⁵⁴ Tamże, s. 15;

tych ziem lennych Lęborka i Bytowa zagwarantował traktat pokojowy w Oliwie z 1660 r., ratyfikowany przez sejm w Warszawie.

Do 1666 r. utrzymał się w Lęborku polski urząd starosty, po tym terminie elektor brandenburski wprowadził urząd nadstarosty i stopniowo zaczęto wprowadzać niemiecką administrację. Oba powiaty Bytów i Lębork połączono w jedną całość pod władzą starosty generalnego, który swoją siedzibę miał w Lęborku. Odnawiana zawisłość lenna z obu tych ziem za Augusta II stała się mało znaczącą formalnością w chwili osłabienia Polski. Kiedy w 1701 r. elektor Fryderyk III został koronowany na króla pruskiego, przestał się czuć lennikiem Rzeczypospolitej. Formalne zrzeczenie się praw zwierzchnich Polski nad Lęborkiem i Bytowem nastąpiło na mocy pierwszego traktatu rozbiorowego, podpisanego w 1773 r. w Warszawie. Lębork wszedł w skład państwa pruskiego i w granicach Niemiec znajdował się do dnia 10 marca 1945 r.

Wprowadzony w l. 1816-1918 podział administracyjny nie ulegał żadnym zmianom. W 1816 r. w Prusach przeprowadzono podział administracyjny na większe okręgi zwane prowincjami. Prowincje te dzieliły się na obwody rejencyjne, czyli rejencje. Niższymi jednostkami administracyjnymi były powiaty. Lębork wchodził w skład prowincji Pomorze i rejencji koszalińskiej, był stolicą powiatu. Magistrat Lęborka pod koniec XVIII w. składał się z sześciu mieszkańców miasta. W oparciu o postanowienia ustawy z 1808 r. władzę w mieście sprawowały dwa ciała kolegialne: rada miejska i magistrat. Pierwsze wybory do miejskiej rady w Lęborku odbyły się 29 marca 1809 r. Wybrano wówczas 18 deputowanych. Corocznie ze składu rady ustępowała trzecia część jej członków, których zastępowano nowymi w drodze wyborów uzupełniających. Katolicki dekanat w Lęborku należał do 1813 r. do diecezji włocławskiej, ale na mocy bulli z 1821 r. objęty został zwierzchnictwem archidiecezji gnieźnieńsko-poznańskiej.⁵⁵

Przez cały okres zaboru pruskiego ziemia lęborska była rejonem zdecydowanie rolniczym, o niewielkiej ilości mniejszych ośrodków przemysłowych. Kamieniem węgielnym dla rozwoju ziemi lęborskiej była budowa linii kolejowej Szczecin-Gdańsk, uruchomionej w 1870 r. Połączenie kolejowe do Łeby zrealizowano w 1899 r., a do Bytowa i Kartuz w 1905 r.

Na początku XX w. Lębork posiadał ponad 1.500 domów mieszkalnych, było już gazowe oświetlenie uliczne (poprzednio lampy naftowe, około 50 sztuk). W 1908 r. było już prawie 200 lamp gazowych. Straż pożarną powołano w 1877 r., pocztę wybudowano w 1906 r., a wiosną 1911 r. rozpoczęto budowę sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. Pierwsze połączenie telegraficzne było czynne w 1862 r., a telefoniczne w 1897 r. Powstał przemysł tekstylny, drzewny, metalowy, maszynowy, zapalczany, rolno-spożywczy i użytkowy: materiałów budowlanych, cegielnie, kaflarnia, fabryki papy. Liczba mieszkańców w 1914 r. wzrosła do 14 tys. osób. Na wsi podniósł się poziom rolnictwa, powstały nowe zajazdy. Rozwinęło się rybołówstwo, unowocześnił się port rybacki w Łebie.

W chwili wybuchu pierwszej wojny światowej Lębork z powiatem posiadał wyraźnie ukształtowany przemysł i rolnictwo. Polacy mieszkający na ziemi lęborskiej po załamaniu się cesarskich Niemiec byli zdania, że ziemia lęborska powróci do Macierzy. W memoriale napisanym w połowie 1917 r. Roman Dmowski w Paryżu postulował przywrócenie między innymi powiatów lęborskiego i bytowskiego odrodzonej Polsce. W Lęborku Polacy organizowali tajne oddziały Straży Ludowych i Towarzystw Wojskowych. Szczególne zasługi w ich tworzeniu położyli: Szczepan Gracz. S. Hazuka, J. Paszke, W. Gackowski, W. Kostuch i inni. Na wiecu Polaków w dniu 1 stycznia 1919 r. powołano polską Powiatową Radę Ludową, na czele której stanął Stefan Hazuka. Działalność Polaków w Lęborku przerwały aresztowania. Wielu z nich wyjechało i brało udział w powstaniu wielkopolskim.⁵⁶

⁵⁵ *Tamże*, s. 16;

⁵⁶ *Tamże*, s. 17;

W 1920 r. granica odcięła jeszcze na ćwierć wieku ziemię lęborską od państwa polskiego. Mimo to, nieco zgermanizowana ludność polska, choć osłabiona posiadała silne poczucie łączności z Polską. W pierwszych latach powojennych trudno jednak było w powiecie lęborskim zorganizować polskie życie kulturalne po ostatnich szykanach, aresztowaniach i wyjeździe szeregu działaczy. Pozostała na tym terenie ludność chłopska i robotnicza była rozproszona w blisko trzydziestu miejscowościach. Założone w latach 1924-1925 Oddziały Związku Polaków w Rozłazinie i Łówczu nie mogły rozwinąć szerszej działalności społeczno-narodowej. Ożywienie pracy kulturalno-oświatowej Polaków nastąpiło tu w latach 1928-1929 w związku z uzyskaniem przez ludność polską w Niemczech uprawnień do zakładania własnych szkół w języku ojczystym. W pierwszej kolejności miano zorganizować szkołę w Łówczu dla dwadzieścioro dzieci i w Wierzchucinie dla pięćdziesięcioro. Wierzchucino należało wówczas do powiatu lęborskiego. Lęborscy działacze Związku Polaków zakładali biblioteki, kolportowali polską prasę „Gazetę Olsztyńską” i „Głos Pogranicza i Kaszub”. W 1930 r. na listę polską w wyborach głosowało w Lęborku 138 osób. Związek Polaków liczył wówczas ponad 60 osób. W 1935 r. delegat lęborskiej młodzieży polskiej brał udział w Zjeździe Towarzystw Młodzieży Polskiej w Złotowie.

Polskość na ziemi lęborskiej zachowali głównie chłopci i robotnicy. Za swą działalność dla Polski wielu z nich przebywało w więzieniach i obozach niemieckich, między innymi: Leon Meyer, bracia Labudowie, Józef Budnik i inni.

Przegrana przez Niemców wojna w 1918 r. wpłynęła na zmianę sytuacji. Gdańsk stał się wolnym miastem, został odcięty od powiatu lęborskiego wąskim pasem. Skutki gospodarcze pozostawienia ziemi lęborskiej w granicach Niemiec wystąpiły niebawem w postaci pogłębiającego się z roku na rok kryzysu. Degradację tę likwidowano przy pomocy odpowiednich form aktywizujących powiaty pogranicza: wprowadzono ułatwienia na odcinku długoterminowego kredytowania rolników, przemysłu, rzemiosła i handlu. Podjęto program elektryfikacji, melioracji, budowy dróg i osiedli. Wprowadzono na szeroką skalę roboty publiczne, umożliwiające zatrudnienie w tym okresie dużych rzesz bezrobotnych. Lębork w 1939 r. liczył 19,1 tys. mieszkańców, Łeba 2,8 tys., a powiat lęborski - 62,3 tys.

Druga wojna światowa sprawiła, że ziemia lęborska straciła dotychczasowe znaczenie, przestała być bastionem granicznym i stała się normalnym wewnętrznym powiatem Trzeciej Rzeszy.⁵⁷

Wojenne ograniczenia odbiły się ujemnie na tych terenach, gdzie przymusowo pracowało wielu Polaków i obcokrajowców.

W marcu 1945 r. ziemia lęborska została zajęta przez Armię Czerwoną. W walkach o Lębork i o ziemię lęborską brała również udział Pierwsza Polska Brygada Pancerna im. Bohaterów Westerplatte pod dowództwem płk. Aleksandra Matulina.⁵⁸

W 1945 r. w Lęborku pierwszą władzą była radziecka Komendantura Wojenna, która posiadała swoją siedzibę w budynku przy Al. Wolności 71. Komendantem wojennym był major Kożurin. Przy Pl. Kopernika 7 zlokalizowana była placówka kontrwywiadu radzieckiego, a jej szefem był kapitan Jeromin. Radziecka Komendantura Wojenna w Lęborku zamknęła swą działalność po kapitulacji Niemiec w dniu 9 maja 1945 r.⁵⁹

W połowie maja 1945 r. obwód lęborski liczył 1.289 km² i podzielony został na dwie gminy miejskie: Lębork i Łebę oraz na osiem gmin wiejskich: Cewice, Choczewo, Gniewino, Łebień, Łęczyce, Nowa Wieś, Rozłazino i Wicko. Administracyjna granica obwodu, następnie powiatu lęborskiego biegła wówczas poczynając od brzegu morza, w odległości kilku kilometrów na zachód od miasta Łeby, przez jezioro Łebsko ku miejscowości Gać, a dalej wzdłuż rzeki Łeby do jej zakrętu na wysokości miasta Lęborka. Mijała Lębork kilka kilometrów na zachód i zdążała ku południowi. W

⁵⁷ Tamże, s. 18;

⁵⁸ Tamże, s. 19;

⁵⁹ Tamże, s. 20;

odległości kilkunastu kilometrów zawracała ku północnemu wschodowi, tworząc klin wysunięty łukiem wygiętym aż po okolice Jeziora Żarnowieckiego i osiągała brzeg morski pomiędzy miejscowościami Lubiatowo i Białogóra.⁶⁰

Region lęborski przed 1945 r. posiadał drobne zakłady przemysłu przetwórczego, były to głównie gorzelnie, młyny, mleczarnie i inne zakłady nastawione na przeróbkę płodów rolnych, w oparciu o miejscowe zasoby, rozwijały produkcję zakłady drzewne, kaflarnie, cegielnie itp. Skala produkcji była niewielka i przeważająca część ludności powiatu lęborskiego utrzymywała się z rolnictwa, a nie z pracy w przemyśle i rzemiośle.⁶¹ W wyniku działań wojennych większość istniejących do tej pory zakładów została zniszczona lub pozbawiona maszyn i urządzeń niezbędnych do produkcji.

Odbudowa, rozbudowa i modernizacja starych oraz budowa nowych zakładów przemysłowych w Lęborku przebiegała okresami, których granice określały wieloletnie plany gospodarcze, a te z kolei dzieliły się na etapy. Pod koniec 1947 r. stan zatrudnienia w odbudowanym przemyśle lęborskim wynosił 1.376 osób, a dwieście warsztatów zatrudniało 600 ludzi. W czerwcu 1981 r. w szesnastu zakładach przemysłowych Lęborka pracowało 5.645 osób.⁶²

Do dnia 31 maja 1975 r. Lębork był stolicą powiatu i wchodził w skład województwa gdańskiego. W wyniku reformy administracyjnej z 1 czerwca 1975 r. zlikwidowano powiaty, wprowadzono podział na nowe województwa. Powiat lęborski włączono w skład województwa słupskiego. Według stanu z 1982 r. ogólna powierzchnia miasta wynosiła 15,2 km², a liczba mieszkańców przekraczała 30 tys. osób.⁶³

Od 1 stycznia 1999 r. w wyniku nowej reformy administracyjnej, która przywróciła powiaty, powstał powiat lęborski, który włączono do województwa pomorskiego.

5.2.3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to przestrzeń, historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Powiat Lęborski położony jest na terenie Pobrzeża Słowińsko-Kaszubskiego, które wchodzi w skład Nizinnego Pobrzeża Pomorskiego, rozciągającego się wzdłuż wybrzeża Bałtyku, od północy graniczy więc z Morzem Bałtyckim. Natomiast na południu obejmuje północną część Pojezierza Bytowskiego oraz równoleżnikowy i południkowy odcinek pradoliny Łeby z Wysoczyzną Lęborską. Rzeźba powiatu lęborskiego jest w decydującej mierze efektem działalności Lądolodu Skandynawskiego w okresie zlodowaceń. Na krajobraz północnej części ziemi lęborskiej wywarło i w dalszym ciągu wywiera wpływ Morze Bałtyckie. Krajobrazowo ziemia lęborska wyraźnie dzieli się na trzy strefy, w których wszędzie spotykamy jeziora. Od północy występuje kilkukilometrowej szerokości strefa osadów piaszczystych, na które składają się wydmy, przedzielone obszarami mokradeł i podwodnych terenów. Środkową część ziemi lęborskiej stanowi rozległa Wysoczyzna Lęborska. Krajobraz jest tu mało urozmaicony, lekko falisty. Całą wysoczyznę rozcinają na szereg kęp małe i dość głęboko wcięte w podłoże strugi oraz doliny. Najbardziej urozmaicony krajobraz mają południowe i zachodnie krawędzie Wysoczyzny Lęborskiej opadające ostrymi stokami do pradoliny Łeby. W południowej, najwyżej położonej części ziemi lęborskiej oddzielonej od Wysoczyzny Lęborskiej równoleżnikowymi odcinkami pradoliny Łeby, krajobraz jest zróżnicowany. Od Karwicy aż po Porzecze ciągnie się lokalny wał moreny czołowej. Obszar ten charakteryzują duże różnice

⁶⁰ *Tamże*, s. 21-22;

⁶¹ *Tamże*, s. 23;

⁶² *Tamże*, s. 23;

⁶³ *Tamże*, s. 24;

wysokości osiągając miejscami 200 m n.p.m. Główną rzeką w krajobrazie ziemi lęborskiej jest Łeba bezpośrednio wpadająca do Bałtyku przez przybrzeżne jezioro Łebsko.

W przeważającej części obszar ten posiada dobrze zachowany w swej historycznej formie i najmniej zdegradowany przez działalność człowieka krajobraz przyrodniczy.

Krajobraz antropomorficzny ukształtowany został w znacznej mierze przez miasta: (Łeba położona nad brzegiem morza i Lębork - położony w dolinie rzeki Łeby) oraz przez historyczne założenia dworsko-parkowe stanowiące dominanty przestrzenne.

Ochrona, a miejscami rewaloryzacja krajobrazu kulturowego w powiecie Lęborskim powinna następować poprzez stosowanie historycznej kolorystyki dachów i elewacji; wykorzystywanie elementów budownictwa regionalnego w budownictwie współczesnym, sytuowanie i komponowanie bryły zgodnie z ukształtowaniem terenu, ograniczeni gabarytów budynków oraz użycie lokalnych materiałów budowlanych drewno, miejscowy kamień, ceramika).

5.2.4. Zabytkowe układy urbanistyczne

Lębork

Układ urbanistyczny Starego Miasta Lęborka wpisany został do rejestru zabytków województwa pomorskiego decyzją nr KL.V/KZ/2/2/59 z dnia 30.06.1959 r. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku pod nr 106.

Układ urbanistyczny Lęborka powstał w wyniku wystawienia 6 stycznia 1341 r. przez Dytryka von Altenburg aktu lokacyjnego. Na pierwotne rozplanowanie miasta obok prawa chełmińskiego, w oparciu o które założono miasto wpłynęło przede wszystkim naturalne ukształtowanie terenu. Centrum miasta stanowi kwadrat o boku 75 m; z trzech jego narożników wybiegają po dwie, prostopadłe względem siebie ulice, natomiast przy narożniku południowo-zachodnim znajduje się trójkątny plac, będący pozostałością po występujących tu od początku XIX w. bagnach i stawie. Główny trakt komunikacyjny prowadził od Bramy Gdańskiej, usytuowanej w środku wschodniej ściany muru, dalej ulicą Gdańską do rynku i biegł ukosem ulicą Staromiejską do Bramy Słupskiej. Ten nienaturalny, asymetryczny bieg głównej arterii komunikacyjnej powodowany był najpewniej niekorzystnym ukształtowaniem terenu.⁶⁴

5.2.5. Zabytki nieruchome

Na terenie powiatu lęborskiego znajduje się 36 zespołów i obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwa pomorskiego. Zespoły i obiekty wpisane do rejestru zabytków stanowią różnorodną grupę zabytków od obiektów sakralnych do zabytków techniki.

Do jednej z cenniejszych grup zabytków powiatu lęborskiego należy grupa zabytków architektury sakralnej. Są to: relikty średniowiecznego kościoła w Łebie – tj. fragment ściany gotyckiego kościoła św. Mikołaja z XIV w. na wydmach, kościół parafialny p.w. Św. Jakuba w Lęborku z XIV-XV w., ceglany, gotycki, kościół filialny p.w. Wniebowzięcia NMP w Roszczycach z 1659 r., ceglany, o późnogotyckiej bryle, kościół parafialny p.w. Św. Józefa Oblubieńca NMP w Charbrowie z 1669 r., ceglany, o gotyckich cechach stylowych zewnętrznej bryły, z późnorenesansowym i barokowym wystrojem i wyposażeniem wnętrza, kościół p.w. Wniebowzięcia NMP i Św. Mikołaja w Łebie z 1683 r., murowany, z odbudowaną w 1763 r. wieżą, kościół filialny

⁶⁴ Dzieje Lęborka..., s. 134.

p.w. Narodzenia NMP w Bukowinie z l. 1715-1728 (?) drewniany w konstrukcji szkieletowej, kościół filialny p.w. Najświętszego Serca Jezusowego w Chocielewku z l. 1922-1926, murowany z kamienia, kościół parafialny p.w. NMP Królowej Polski w Lęborku z 1866 r, ceglany, w stylu neogotyckim, pierwotnie ewangelicki, kościół parafialny p.w. Michała Archaniola w Łebuni z 1870 r., ceglany, w stylu neogotyckim, pierwotnie ewangelickim, kościół filialny p.w. Św. Józefa w Janowicach z 1882 r., ceglany, w stylu neogotyckim, pierwotnie ewangelicki, kościół parafialny p.w. Św. Jana Chrzciciela w Białogardzie z 1890 r., pierwotnie ewangelicki, ceglany, neoromański, kościół parafialny p.w. Św. Marii Magdaleny w Garczegorzu z 1897., ceglany, w stylu neogotyckim, pierwotnie ewangelicki, kościół filialny p.w. Św. Stanisława Kostki w Lubowidzu z 1909 r., ceglany, pierwotnie ewangelicki, kaplica grobowa w Garczegorzu, kaplica cmentarna wraz z częścią działki w granicach obrysu budowli przy ul. Wojska Polskiego w Lęborku.

Kolejnymi wartościowymi zabytkami są zespoły dworsko-parkowe: w Łebuni (pałac i park z połowy XIX w.), Nowęcinie (pałac z XV w., przebudowany w 1909 r.), Charbrowie (dwór wzniesiony w l. 1660-1669, urządzenie parku 1784 r., przebudowa pałacu 1840 r., przebudowa pałacu i parku ok. 1910 r.), Zdrzewnie (budowa pałacu i prawdopodobnie urządzenie ogrodu 1856 r., przebudowa pałacu 1892 r. i 1922 r.), Ulinii (kon. XIX w.) i Poraju (kon. XIX w.) oraz dwór w Leśnicach z przełomu XVIII i XIX w. (przebudowany XIX/XX w.).

Budynki użyteczności publicznej reprezentowane są przez ratusz, budynek banku, budynek przychodni i poczty przy ul. Armii Krajowej, budynek szkoły przy ul. Dygasińskiego w Lęborku oraz zespół budynków Starostwa Powiatowego wraz z parkiem.

Wartościową grupą zabytków są kamienice przy ul. Armii Krajowej i Młynarskiej w Lęborku.

Niemniej cenne są dwa spichlerze położone w Lęborku. Spichlerz solny w 2 poł. XIX w. przy ul. Młynarskiej 21, którego górna kondygnacja wzniesiona została w konstrukcji ryglowej oraz spichlerz przy ul. Kossaka 23 z ok. 1920 r.

Ponadto na terenie powiatu znajduje się zabytek techniki, a mianowicie wiatrak w Zdrzewnie z 1765 r.

Znaczącymi zabytkami dla historii i kultury powiatu są nekropolie. Większość cmentarzy pochodzi z XIX w. Najstarszą grupę stanowią natomiast cmentarze w Sarbsku z XVI w., w Lęborku z 1 poł. XVII w., Garczegorzu z XVIII w., w Charbrowie i Roszczycach z kon. XVII w. Bardzo ciekawą nekropolię stanowi cmentarz w Białogardzie założony przy kościele parafialnym, a jednocześnie na dawnym grodzisku wczesnośredniowiecznym, cmentarz ten pochodzi z poł. XIX w., ale można przypuszczać, że tradycja tego miejsca sięga czasów wcześniejszych.

5.2.6. Zabytki ruchome

Na terenie powiatu lęborskiego znajdują się zabytki ruchome objęte ochroną prawną na podstawie 11 decyzji o wpisie do rejestru zabytków, są to wyposażenia kościołów w Bukowinie, Krępkowicach i Łebuni (gm. Cewice), Lęborku (gm. m. Lębork), Łebie (gm. m. Łeba), Chocielewku, Mostach i Nowej Wsi Lęborskiej (gm. Nowa Wieś Lęborska), Białogardzie, Charbrowie, Roszczycach i Sarbsku (gm. Wicko). Składają się na nie: ołtarze główne i boczne, prospekty organowe, ławy, konfesjonały, ambony, chrzcielnice, meble, naczynia liturgiczne, wota, kurdybany, rzeźby, obrazy, świeczniki, tabernakula, feretrony, dzwony, witraże, malowidła, epitafia, płyty nagrobne.

Oprócz wyposażenia kościołów do rejestru zabytków wpisane zostały także elementy wystroju wnętrza i stolarka okienna i drzwiowa kamienicy w Lęborku.

5.2.7. Zabytki archeologiczne

Na terenie powiatu lęborskiego znajduje się 9 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków; 3 z nich posiadają własną ekspozycję w terenie, są to grodziska wczesnośredniowieczne w Białogardzie, Krępie Kaszubskiej oraz Nowej Wsi Lęborskiej. Pozostałe to osada średniowieczna i cmentarzyska (3).

5.2.8. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie powiatu istnieją następujące muzea:

- Muzeum przy ul. Młynarskiej 14/15 w Lęborku. Znajdują się tu wystawy: archeologiczna "Odkrywanie przeszłości" ukazującą pradzieje Ziemi Słupskiej i Lęborskiej, ekspozycja o historii miasta Lęborka i Ziemi Lęborskiej od wczesnego średniowiecza do XX wieku, a także gabinet Paula Nipkowa, w którym prezentowane są informacje o nim oraz jego badania nad przesyłaniem obrazu na odległość. Działa tu również galeria sztuki „Strome schody”. W piwnicy stworzono specjalną salę kinową, gdzie prezentowany jest film 3D o zabytkach średniowiecznego Lęborka. Do Muzeum należą również Baszta numer 24, gdzie obejrzeć można broń i uzbrojenie średniowieczne oraz Baszta numer 27, gdzie przedstawiona jest kaszubszczyzna i ziołolecznictwo.

- Izba Regionalna im. Remusa w Popowie; znajdują się tam dwie sale; pierwsza z nich ma charakter izby mieszkalnej, w której głównie umieszczono dawne meble (łóżka, szafy), naczynia, sprzęt używany dawniej w gospodarstwach domowych, bogatą kolekcję haftów oraz literaturę kaszubską. Druga o charakterze gospodarczym, w której są narzędzia do młócenia ziarna, wypieku chleba, wyrobu masła, miodu, przędzenia wełny, a ponadto kilka uprzęży końskich i innych elementów zaprzęgu oraz narzędzia pracy kołodziejów i szewców.

- Izba Pamięci Ofiar Marszu Śmierci KL Stutthof imienia prof. Konstantina Čakste w Krępie Kaszubskiej; izba upamiętnia tzw. Marsz Śmierci, podczas którego zginęły tysiące osób – więźniowie z obozu koncentracyjnego w Stutthofie, eksponaty związane z postacią profesora K. Čakste i inne. We wsi znajduje się również cmentarz ofiar marszu.

Wymienione powyżej muzeum i izby pamięci nie są wpisane do państwowego rejestru muzeów. Muzeum w Lęborku jest muzeum samorządowym należącym do Gminy Miejskiej w Lęborku.

5.2.9. Dziedzictwo niematerialne

Najcenniejszym zachowanym dziedzictwem niematerialnym ziemi lęborskiej jest język kaszubski. Propagowaniem języka, kultury i tradycji kaszubskich zajmuje się zespół pieśni i tańca „Ziemia Lęborska”, zespół folklorystyczny „Lewino”, chór "Marësci", a także dziecięcy zespół folklorystyczny „Remusowe Skrzaty”.

Niematerialnymi elementami dziedzictwa kulturowego są historyczne i geograficzne nazwy miejscowości. Nazwy wsi powstawały od imion i nazwisk np. Wick, Cewice, Roszczyce, Sarbsk, Wojciechowo, nazwy topograficzne od ukształtowania terenu lub położenia np.: Łeba, Łebień, Łebunia, Łebieniec, Bukowina, Leśnik, Lesiaki, Leśnice, Lędziechowo, Górka, Zdrzewno, od funkcji, które kiedyś pełniły np.: Dziecholino od dziegiu wytwarzanego w smolarniach.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

5.3.1. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	miejsowość	adres	nr	obiekt	nr rejestru zabytków województwa pomorskiego	data wpisu do rejestru zabytków
Gmina Cewice						
1.	Bukowina	Bukowina		kościół filialny p.w. Narodzenia NMP	266	9.12.1961 r.
2.	Łebunia	Łebunia		zespół pałacowo-parkowy (pałac, park)	1179	21.07.1987 r.
3.	Łebunia	Łebunia		kościół parafialny p.w. Michała Archanioła	1532	20.03.1995 r.
Miasto Łębork						
4.	Łębork			układ urbanistyczny Starego Miasta Łęborka	106	30.06.1959 r.
5.	Łębork	ul. Armii Krajowej	7	kamienica	1229	20.05.1988 r.
6.	Łębork	ul. Armii Krajowej	11	budynek poczty	1822	20.05.1988 r.
7.	Łębork	ul. Armii Krajowej	13	kamienica	1228	20.05.1988 r.
8.	Łębork	ul. Armii Krajowej	14	ratusz	1184	14.09.1987 r.
9.	Łębork	ul. Armii Krajowej	15	budynek dawnej Przychodni Rejonowej	1224	20.05.1988 r.
10.	Łębork	ul. Armii Krajowej	16	budynek Biblioteki Miejskiej	1225	20.05.1988 r.
11.	Łębork	ul. Armii Krajowej	18	budynek banku	1223	20.05.1988 r.
12.	Łębork	ul. Basztowa	8	kościół parafialny p.w. Św. Jakuba	268	12.12.1961 r.
13.	Łębork	ul. Czołgistów	5	zespół budynków Starostwa Powiatowego wraz z parkiem	1715	21.09.2000 r.
14.	Łębork	ul. Dygasińskiego		budynek szkoły	1716	21.09.2000 r.
15.	Łębork	ul. Kopernika	6	kościół parafialny p.w. NMP Królowej Polski	1226	20.05.1988 r.
16.	Łębork	ul. Kossaka	23	spichlerz	1227	20.05.1988 r.
17.	Łębork	ul. Młynarska	14/15	kamienica, ob. Muzeum	1464	17.06.1994 r.
18.	Łębork	ul. Młynarska	21	budynek dawnego spichlerza solnego wraz z częścią działki, w granicach obrysu budowli	1871	27.12.2010 r.

19.	Łębork	ul. Wojska Polskiego	47	kaplica cmentarna wraz z częścią działki w granicach obrysu budowli	1855	17.08.2009 r.
Miasto Łeba						
20.	Łeba	Łeba		kościół p.w. Wniebowzięcia NMP i Św. Mikołaja	1463	17.06.1994 r.
21.	Łeba	Łeba		relikty średniowiecznego kościoła wraz z otoczeniem, dz. 1/23 i 1/14	1925	30.10.2015 r.
Gmina Nowa Wieś Lęborska						
22.	Chocielewko	Chocielewko		kościół filialny p.w. Najświętszego Serca Jezusowego	1635	10.07.1997 r.
23.	Garczegorze	Garczegorze		kaplica grobowa	1324	14.09.1990 r.
24.	Garczegorze	Garczegorze		kościół parafialny p.w. Św. Marii Magdaleny	1720	13.12.2000 r.
25.	Janowice	Janowice		kościół filialny p.w. Św. Józefa	1664	8.06.1998 r.
26.	Leśnice	Leśnice	10	dwór	269	12.12.1961 r.
27.	Lubowidz	Lubowidz		kościół filialny p.w. Św. Stanisława Kostki	1710	29.06.2000 r.
Gmina Wicko						
28.	Białogarda	Białogarda		kościół parafialny p.w. Św. Jana Chrzciciela	1764	24.11.2005 r.
29.	Charbrowo	Charbrowo		kościół parafialny p.w. Św. Józefa Oblubieńca NMP	189	31.10.1960 r.
30.	Charbrowo	Charbrowo		zespół pałacowo-parkowy (pałac, park)	1180	21.07.1987 r.
31.	Nowęcín	Jeziorna	2	zespół pałacowo -parkowy (pałac, park)	1172	1.07.1987 r.
32.	Poraj	Poraj		zespół willowo-parkowy (willa, park)	1507	17.01.1995 r.
33.	Roszczyce	Roszczyce		kościół filialny p.w. Wniebowzięcia NMP	1312	12.06.1990 r.
34.	Ulinia	Ulinia		zespół pałacowo -parkowy (pałac, park)	1491	18.11.1994 r.
35.	Zdrzewno	Zdrzewno		zespół pałacowo-parkowy (pałac, park)	1183	21.07.1987 r.
36.	Zdrzewno	Zdrzewno		wiatrak	1286	9.10.1989 r.

5.3.2. Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	miejsowość	miejsce przechowywania	zabytek	data decyzji	nr w rejestrze
Gmina Cewice					
1.	Bukowina	kościół filialny p.w. Narodzenia NMP	ołtarz główny o cechach ludowych	12.04.1975 r.	B-166/1-10
			chór muzyczny	12.04.1975 r.	B-166/1-10
			chrzcielnica o cechach ludowych	12.04.1975 r.	B-166/1-10
			skrzynia	12.04.1975 r.	B-166/1-10
			płyta nagrobna Franciszka Wejhera	12.04.1975 r.	B-166/1-10
			płyta nagrobna Ernesta Wejhera	12.04.1975 r.	B-166/1-10
			dzwon	12.04.1975 r.	B-166/1-10
2.	Bukowina	cmentarz przykościelny	krzyż Johanny Grunau	12.04.1975 r.	B-166/1-10
			krzyż Johanny von Kalkstein	12.04.1975 r.	B-166/1-10
			krzyż Otylii Gutshefitterin	12.04.1975 r.	B-166/1-10
Miasto Lębork					
3.	Lębork	kościół parafialny p.w. Św. Jakuba	rzeźba Św. Andrzej	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			rzeźba Św. Bartłomiej Apostoł	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			ołtarz główny	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			ołtarz boczny z obrazem "Zdjęcie z krzyża"	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			ołtarz boczny "Św. Rodziny"	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			ołtarz boczny "Maria Immaculata"	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			ołtarz boczny "Św. Antoniego"	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			ambona rokokowa	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			chrzcielnica rokokowa	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			prospekt organowy neogotycki	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			tabernakulum ołtarza głównego	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			rzeźby tabernakulum św. Maria i św. Józef	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			płaskorzeźby tabernakulum: kapłan z klęczącym rycerzem, apostoł z klęczącym mężczyzną	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			epitafium Joachima Zitzewiza	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			nagrobek Doroty Zitzewitz	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			epitafium Natzmerów	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			płyta epitafijna Jana Wiedermanna	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			kielich mszalny późnogotycki	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			monstrancja neobarokowa	8.12.1989 r.	B-325/1-17
			obraz "Chrzest w Jordanie"	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S
			obraz "Trójca Święta"	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S
			kartusz	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S
			rzeźba Św. Jan Chrzciciel	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S
rzeźba Anioł	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S			
rzeźba NMPanna	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S			

			rzeźba św. Jan	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S
			krzyż ołtarzowy	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S
			misa chrzcielna	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S
			tabernakulum	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S
			witraż Zmartwychwstanie	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S
			witraż Chrystus ze Św. Piotrem i Mojżeszem	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S
			witraż Św. Łukasz i Św. Jan	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S
			witraż Św. Mateusz i Św. Marek	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S
			witraż Chrystus w mandroli	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S
			witraż Grupa Ukrzyżowania	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S
			witraż NMP Immaculata ze Św. Wojciechem i Św. Józefem	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S
			instrument organowy	22.07.2013 r.	B-227
4.	Lębork	kamienica przy al. Wolności 71	malowidła, stolarka drzwiowa i klatka schodowa w kamienicy	8.03.2012 r.	B-339
Miasto Łeba					
5.	Łeba	kościół p.w. Wniebowzięcia NMP	ołtarz główny	8.07.1994 r.	B-344/1-8
			obraz Matka Boska Orędowniczka	8.07.1994 r.	B-344/1-8
			chrzcielnica	8.07.1994 r.	B-344/1-8
			płyta nagrobna Samuela G. Mampe	8.07.1994 r.	B-344/1-8
			płyta nagrobna z owalem i datą 1821	8.07.1994 r.	B-344/1-8
			płyta nagrobna z datą 1829 r.	8.07.1994 r.	B-344/1-8
			płyta nagrobna MGC Magunna 1761-1831	8.07.1994 r.	B-344/1-8
			prospekt organowy	8.07.1994 r.	B-344/1-8
6.	Chocielewko	kościół filialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa			
			malowidło na stropie	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			malowidło na stropie empory	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			ambona	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			chrzcielnica	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			ławki	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			chór muzyczny i empora	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			witraż "Święty Duch"	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			witraż "Św. Jerzy"	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			witraż "Ecce Homo"	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			witraż "Hełm"	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			witraż "Anioł Stróż"	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			witraż "Baranek Boży"	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			witraż z listkami	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			witraż z herbami	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			witraż z herbami	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			witraże z krzyżami z liśćmi dębu (4 szt.)	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			mozaika z krzyżem żołnierskim w arkadach	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			dzwon "Marie"	31.07.1997 r.	B-361/1-22

			dzwon "Leonie"	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			dzwon "Dorothea"	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			postument z herbem	31.07.1997 r.	B-361/1-22
			prospekt organowy	31.07.1997 r.	B-361/1-22
7.	Mosty	kościół p.w. Brata Alberta Chmielowskiego	monstrancja z herbem von Prebendow	05.02.2013 r.	B-347
Gmina Wicko					
8.	Charbrowo	Charbrowo	kamień graniczny z rytym wizerunkiem krzyża i litery "r"	17.07.1997 r.	B-359
9.	Charbrowo	kościół parafialny p.w. św. Józefa Oblubieńca	Ołtarz	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			rzeźba Ukrzyżowanie	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			ambona	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			bramka ambony	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			prospekt organowy	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			chrzcielnica	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			empory	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			tablica epitafijna	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			tablica epitafijna	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			malowidła stropów	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			rzeźba - krucyfiks ołtarzowy	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			lichtarze ołtarzowe (2 szt.)	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			okucie trumny	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			okucie trumny	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			okucie trumny	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			okucie trumny	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			okucie trumny	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			okucie trumny	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			zamek i zawiasy	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			dzwon	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			dzwon	21.12.1992 r.	B-337/1-23
			dzwon	21.12.1992 r.	B-337/1-23
10.	Roszczyce	kościół filialny p.w. Wniebowzięcia NMP	ołtarz główny	20.02.1996 r.	B-354/1-6
			ambona	20.02.1996 r.	B-354/1-6
			prospekt organowy	20.02.1996 r.	B-354/1-6
			empora organowa	20.02.1996 r.	B-354/1-6
			empora boczna	20.02.1996 r.	B-354/1-6
			dzwon	20.02.1996 r.	B-354/1-6

5.3.3. Wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	miejsowość	nr stan w miejsco- wości	nr stan. AZP WKZ	Funkcja-chronologia- kultura archeologiczna	nr rejestru	decyzja wpis do rej. zabytków
Gmina Cewice						
1.	Siemirowice	1	11-35/10	cmentarzysko kultury łużyckiej	A-a- 96/024/G	WKZ w Gdańsku nr KLV/KZ/2/13/56 z dn. 25.11.1956r.
Miasto Lębork						
2.	Lębork	5	7-36/54	osada średniowieczna?	A-a- 98/97/AG	WKZ w Gdańsku nr KLIV/620/2424/70 z dn. 10.07.1970r.
Gmina Nowa Wieś Lęborska						
3.	Czarnówko	5	7-35/97	cmentarzysko z epoki żelaza i późnego okresu lateńskiego	A-a- 102/215/AG	WKZ w Gdańsku nr KL-IV/6200/5099/72 z dn. 2.12.1972r.
4.	Czarnówko	1	7-35/93	cmentarzysko z epoki żelaza	A-a- 103/216/AG	WKZ w Gdańsku nr KL-IV/6200/5100/72 z dn. 2.12.1972r.
5.	Czarnówko	2	7-35/94	cmentarzysko	A-a- 104/217/AG	WKZ w Gdańsku nr KL-IV/6200/5101/72 z dn. 2.12.1972r.
6.	Garczegin	1	6-35/81	cmentarzysko z epoki żelaza	A-a- 101/214/AG	WKZ w Gdańsku nr KL-IV/6200/5098/72 z dn. 2.12.1972r.
7.	Krępa Kasz.	2	6-35/2	grodzisko okresu wczesnośredniowiecznego	A-a-100 /131/AG	WKZ w Gdańsku nr KL-IV/620/1266/71 z dn. 25.03.1971r.
8.	Nowa Wieś Lęborska	3	7-35/121	grodzisko okresu wczesnośredniowiecznego	A-a- 99 /98/AG	WKZ w Gdańsku nr KL-IV/620/2423/70 z dn. 10.07.1970r.
Gmina Wicko						
9.	Białogarda	1 lub 2	5-35/51	grodzisko	A-a- 97/94/AG	WKZ w Gdańsku nr KLIV/620/2427/70 z dn. 10.07.1970r.

5.4. Zabytki w gminnych ewidencjach zabytków

Na terenie powiatu łęborskiego gminną ewidencję zabytków posiadają wszystkie gminy:

1. Miasto Łębork - do ewidencji włączono 238 obiektów nieruchomości oraz 35 obiektów archeologicznych – ich wykaz opublikowano w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Łęborka na lata 20015-2018 (Dz. Urz. Woj. Pom. z dnia 23.10.2015 r. poz. 3235).

2. gmina miejska Łeba⁶⁵ - do ewidencji włączono 196 obiektów nieruchomości i 11 obiektów archeologicznych,

3. gmina Cewice⁶⁶ - do ewidencji włączono 113 obiektów nieruchomości i 199 obiektów archeologicznych,

4. gmina Nowa Wieś Łęborska - do ewidencji włączono 166 obiektów nieruchomości oraz 879 obiektów archeologicznych – ich wykaz opublikowano w Programie Opieki nad Zabytkami gminy Nowa Wieś Łęborska na lata 2015-2019 (Dz. Urz. Woj. Pom. z dnia 24.06.2016 r., poz. 2282),

5. gmina Wicko⁶⁷ (do ewidencji włączono 74 obiekty nieruchomości i 511 obiektów archeologicznych).

⁶⁵ Miasto Łeba nie posiada aktualnego gminnego programu opieki nad zabytkami, ostatni opublikowany program obejmował lata 2007-2011 (Uchwała Nr XVI/117/07 Rady Miejskiej w Łebie z dnia 28.12.2007 r. w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Miejskiej Łeba na lata 2007-2011”, Dz. Urz. z 21.04.2008 r.);

⁶⁶ Gmina Cewice nie posiada aktualnego gminnego programu opieki nad zabytkami, w chwili obecnej jest w trakcie jego opracowywania;

⁶⁷ Gmina Wicko nie posiada aktualnego gminnego programu opieki nad zabytkami;

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla powiatu

5.5.1. Zabytki archeologiczne

Najcenniejszymi zabytkami archeologicznymi na terenie powiatu lęborskiego są cmentarzysko kultury łużyckiej w Siemirowicach, gm. Cewice, osada średniowieczna w Lęborku, cmentarzysko z epoki żelaza i późnego okresu lateńskiego, cmentarzysko z epoki żelaza oraz cmentarzysko w Czarnówku (gm. Nowa Wieś Lęborska), cmentarzysko z epoki żelaza w Garczegorzu (gm. Nowa Wieś Lęborska), grodzisko okresu wczesnośredniowiecznego w Krępie Kaszubskiej (gm. Nowa Wieś Lęborska), grodzisko okresu wczesnośredniowiecznego w Nowej Wsi Lęborskiej, grodzisko w Białogardzie (gm. Wicko). Posiadają wysokie walory krajobrazowe, przez co mogą stanowić atrakcję turystyczną, a ze względu na znaczenie dla kultury i historii państwa polskiego także dydaktyczną.

5.5.2. Obiekty nieruchome i zespoły zabudowy wpisane do rejestru zabytków

Miasto Lębork

Układ Starego Miasta Lęborka wraz z fragmentami murów obronnych i basztami. Miasto założone zostało w XIV w. na prawie chełmińskim.

W granicach średniowiecznych murów obronnych miasta lokacyjnego znajdują się następujące zabytkowe obiekty budowlane:

- zespół murów obronnych wraz z przedpołem ekspozycji historycznego przebiegu fortyfikacji miasta lokacyjnego;
- kościół z plebanią i zielenią;
- zespół zamkowy;
- zespół obiektów młynarskich;
- dawna farbiarnia przy Placu Spółdzielczym 14/15;
- poszczególne kwartały zabudowy: pomiędzy ul. Staromiejską, Przymurną i Placem Spółdzielczym oraz kwartał pomiędzy ul. Curie Skłodowskiej, Reja, Armii Krajowej i Staromiejską;
- zespół reprezentacyjnych obiektów wzdłuż ul. Armii Krajowej.

Kościół św. Jakuba Apostoła w Lęborku. Świątynia wzniesiona została w XIV-XV w., w latach 1519-1639 użytkowana była przez protestantów. W 1640 r. kościół został ponownie konsekrowany i powrócił w ręce katolików. W 1657 r. miejsce miało pożar wzniesiony przez opuszczających miasto Szwedów, który uszkodził sklepienia i dachy kościoła. W 1682 r. wybuch kolejny pożar, tym razem zniszczeniu uległ korpus nawowy. W 1754 r. miejsce miało odbudowa świątyni, wtedy to obniżono wieżę i nakryto ją nowym hełmem, korpus otrzymał nowy dach, wymieniono podłogi z drewnianych na ceramiczne w nawach i prezbiterium, we wnętrzu ustawiono cztery boczne ołtarze. W 1822 r. zamontowano nowe organy. W l. 1907-1910 przeprowadzono na szeroką skalę roboty budowlane i konserwacyjne, m.in. wymieniono

stalle, wykonano polichromię wnętrza, z tego też czasu pochodzi kruchta przy nawie południowej oraz północny aneks wieży. Zachowało się bogate wyposażenie wnętrza z XVII- XVIII w. Do najcenniejszych elementów wystroju należą: rokokowy ołtarz boczny fundacji ks. Ignacego Lniskiego, osiemnastowieczne tabernakulum z interesującą dekoracją rzeźbiarską, barokowy ołtarz główny oraz rokokowa, drewniana ambona.

Kamienica, Lębork, ul. Armii Krajowej 7. Wzniesiona pod koniec XIX w., w stylu klasycystycznym. Murowana z cegły, otynkowana, na wysokim cokole, założona na planie litery „L”, ze ściętymi narożnikami. Kryta dachem kolankowym. Cokół i partie podokienne parteru boniowane. Na narożnikach wykusze, wsparte na potężnych wspornikach. Elewacja rozczłonkowana bogatym detalem architektonicznym, całość zwieńczona wydatnym gzymsem wspartym na podwójnych konsolkach.

Budynek poczty, Lębork, ul. Armii Krajowej 11. Wzniesiony w 1905 r., w stylu neogotyckim, z ozdobnymi elementami zainspirowanymi secesją. Po II wojnie światowej rozebrano murowaną bramę po stronie północno-zachodniej. W latach 60-tych XX w. dobudowano od strony ul. Skłodowskiej-Curie nowy budynek poczty przeznaczony na biura, przebudowany pod koniec ubiegłego wieku. Zabytkowy budynek poczty wzniesiony został z czerwonej cegły licówki, dwukondygnacyjny, wysoko podpiwniczony, kryty dachem czterospadowym. W elewacji frontowej na osi ryzalit pozorny poprzedzony jednokondygnacyjną dobudówką, mieszczącą główne wejście do budynku. Wschodni narożnik zaakcentowany pseudoryzalitem, przechodzącym w drugiej kondygnacji w ośmioboczną wieżyczkę.

Kamienica, Lębork, ul. Armii Krajowej 13. Wzniesiony w 1900 r. jako budynek mieszkalny dla pracowników poczty. Wzniesiony z cegły, otynkowany, na wysokim ceglano-kamiennym cokole, trójkondygnacyjny, przekryty dachem wielopołaciowym. Założony na planie prostokąta. W elewacji północnej (frontowej) dwukondygnacyjny wykusz wsparty na wydatnych wspornikach. W dachu na osi środkowej neobarokowy szczyt. W elewacji bocznej wschodniej pseudoryzalit, obok trójkątny szczyt.

Ratusz, Lębork, ul. Armii Krajowej 14. Budynek wzniesiony w latach 1890-1900, w stylu neogotyckim. W 1927 r. dobudowano skrzydło południowo-wschodnie, przeznaczone na Miejską Kasę Oszczędności, w przyziemiu na piwnicę radnych. Od południowego zachodu mieściło się mieszkanie burmistrza. Do 1975 r. mieścił się tu urząd miasta, następnie do 1992 r. biblioteka, USC, konsumy, , PSS „Społem”. Od 1992 r. ponownie budynek przejął urząd miasta. Wzniesiony z czerwonej cegły licówki, na wysokim ceglany cokole, dwukondygnacyjny, z masywną trójkondygnacyjną wieżą w narożniku południowo-zachodnim.

Budynek dawnej Przychodni Rejonowej, Lębork, ul. Armii Krajowej 15. Wzniesiony na pocz. XX w., z secesyjnym wystrojem, z cegły, otynkowany, fundamenty kamienne, ściany poddasza w konstrukcji szkieletowej. Budynek złożony z dwóch brył, od strony ul. Armii Krajowej – dwukondygnacyjnej przekrytej dachem kolankowym, od południowego zachodu – jednokondygnacyjnej, przekrytej dachem mansardowym. W narożniku zachodnim wieża na palnie koła, przekryta cebulastym hełmem. W części wschodniej elewacji od ul. Armii Krajowej ryzalit pozorny.

Budynek Biblioteki Miejskiej, Lębork, ul. Armii Krajowej 16. Zbudowany ok. 1918 r., po pożarze poprzedniego budynku, w stylu neoklasycystycznym. Do 1945 r. należał do Jana Caspera, właściciela banku i wytwórni alkoholi. Wzniesiony z cegły, otynkowany, przekryty dachem czterospadowym (dachówka karpiówka). Dwukondygnacyjny, na planie prostokąta, z wieżą od strony zachodniej. Elewacje bogato zdobione detalem neoklasycystycznym, parter boniowany.

Budynek banku, Lębork, ul. Armii Krajowej 18. Budynek stanowi jedyny zachowany przykład na terenie miasta architektury wywodzącej się ze szkoły Bauhausu. Wzniesiony w 1933 r. na funkcje bankowe. Przed II wojną światową był siedzibą Reichsbanku. Po wojnie stanowił siedzibę oddziału Narodowego Banku Polskiego. Murowany, otynkowany. Założony na planie prostokąta, od zachodu przylegają do niego niskie przybudówki. Główna bryła przekryta dachem czterospadowym, o złamanych do wewnątrz połaciach dachowych. Dach kryty dachówką esówką. Otwory okienne w kształcie prostokątów leżących, w drugiej kondygnacji usytuowane w narożnikach.

Zespół budynków Starostwa Powiatowego z parkiem w Lęborku, ul. Czolgistów 5.

Kompleks budynków dawnego Landratsamtu, wraz z otaczającym go parkiem, oddano do użytku w 1914 r. Swoją architekturą nawiązuje do rozwiązań rezydencjonalnych z XVIII w.; architektura budynku jest proporcjonalna, ze skromnym detalem, zachowana niemal w całości w oryginalnej formie. Po II wojnie światowej jego funkcja pozostała bez zmian; mieściła się tu siedziba władz powiatu lęborskiego, od 1975 r. pełniła funkcję urzędu miejskiego, by ponownie powrócić w ręce władz powiatowych. Budynek główny wzniesiony z cegły, otynkowany, dwukondygnacyjny, podpiwniczony, z użytkowym poddaszem. Dach mansardowy, kryty dachówką karpiówką. Od strony elewacji ogrodowej pięcioboczny ryzalit, zwieńczony osobnym dachem mansardowym. W skład zespołu obok budynku głównego wchodzi również wozownia, która razem z budynkiem głównym i jego skrzydłem tworzą założenie na rzucie litery „U”. Od strony południowej zlokalizowany jest ozdobny park.

Budynek szkoły, Lębork, ul. Dygasińskiego 14.

Wzniesiony w 1928 r. jako szkoła dla dziewcząt, w czasie wojny zorganizowano w nim szpital, po wojnie stacjonowały w nim wojska radzieckie, a od 1946 r. mieści się tu siedziba liceum. Zbudowany z ciemnej cegły licowej, na planie prostokąta z dwoma rozczłonkowanymi skrzydłami na rzucie litery „L”. Była główna przekryta dachem czterospadowym, skrzydła dachami dwuspadowymi. Po środku dachu bryły głównej ośmioboczna wieżyczka obłożona blachą miedzianą, zwieńczona tarasem. Budynek trójkondygnacyjny, podpiwniczony, z użytkowym poddaszem. Elewacje rozczłonkowane trójkątnymi lizenami, okna obramowane kamiennymi, profilowanymi opaskami. W dachu liczne trójkątne lukarny.

Kościół parafialny p.w. NMP Królowej Polski, Lębork, ul. Kopernika 6.

Wzniesiony przez protestantów w 1866 r., w stylu neogotyckim, otrzymał wezwanie Salwatora. W latach 1895-1896 wyposażono go w centralne ogrzewanie i oświetlenie gazowe. Po wojnie kościół przeszedł w ręce katolików, świątynię poświęcono w 1946 r. i nadano dzisiejsze wezwanie. Początkowo służyła jako kościół filialny parafii św. Jakuba Apostoła, samodzielną parafią jest od 1958 r. W tym samym roku kościół poddano generalnemu remontowi, wraz z nim renowację przeszły organy. Dwa lata później wykonano ołtarze boczne i konfesjonały. W 1982 r. rozbudowano część prezbiterialną, zaś w latach 1983-1984 wymieniono okna witrażowe z wyjątkiem prezbiterialnych. Nieorientowany, wzniesiony na osi północny wschód - południowy zachód, z czerwonej cegły licówki, na kamiennym fundamencie, na planie prostokąta, z węższym, trójbocznie zakończonym prezbiterium, otoczonym współczesnym, niskim, pięciokątnym obejściem. Od południowego zachodu przylega wysoka wieża na rzucie kwadratu, po bokach wieży trójboczne aneksy, mieszczące klatkę schodową.

Spichlerz, Lębork, ul. Kossaka 23. Wzniesiony ok. 1920 r., ściana południowa i północna - w konstrukcji drewnianej szkieletowej, w elewacji południowej – wypełnionej nieotynkowaną cegłą, w elewacji północnej opierzonej deskami, elewacje wschodnia i zachodnia murowane, z cegły, elewacja zachodnia tynkowana. Budynek wzniesiony na planie prostokąta, trójkondygnacyjny, niepodpiwniczony, z użytkowym poddaszem, zwieńczony dachem dwuspadowym, krytym dachówką karpiówką. W dachu od strony południowej lukarna mieszcząca dźwig. Okna prostokątne, w elewacji północnej zasłonięte żaluzjowymi okiennicami.

Kamienica ob. muzeum, Lębork, ul. Młynarska 14/15. Budynek wzniesiony jako kamienica mieszczańska około 1910 r. o historyzującej elewacji. Murowany z cegły, otynkowany, czterokondygnacyjny, podpiwniczony, z poddaszem, przekryty dachem kolankowym. Założony na planie zbliżonym do kwadratu, z prostokątną oficyną boczną. Elewacja frontowa asymetryczna, z nieznacznie wysuniętym przed lico trójosiowym wykuszem, nad nim, powyżej ostatniej kondygnacji wklęsło-wypukły szczyt. Elewacja rozczłonkowana gzymsami międzykondygnacyjnymi i podokiennymi, a także na poziomie drugiej i trzeciej kondygnacji masywnymi pilastrami. W przyziemiu otwory okienne i otwór drzwiowy zwieńczone łukiem pełnym, witryna od strony północno-zachodniej zwieńczona łukiem odcinkowym.

Budynek dawnego spichlerza solnego, Lębork, ul. Młynarska 21. Wzniesiony w poł. XIX w., pełnił funkcję magazynu solnego. Od strony wschodniej połączony był dawniej z budynkiem dawnej stajni i wozowni. Po 1945 r. obiekt był własnością Państwowych Zakładów Zbożowych, później przejęty przez Naczelnika Miasta na miejski ośrodek kultury. W 1985 r. przeszedł w ręce Muzeum w Lęborku. Budynek wzniesiony na planie prostokąta, kryty dachem trójspadowym, z facjatą od strony południowej. Częściowo murowany z cegły, częściowo wzniesiony w konstrukcji drewnianej szkieletowej, wypełnionej cegłą. Otynkowany na biało, z pozostawieniem widocznych elementów konstrukcji ryglowej.

Kaplica cmentarna, Lębork, ul. wojska Polskiego 47. Wzniesiona w 1870 r. w stylu neogotyckim jako kaplica ewangelicka cmentarna. Obecnie kaplica użytkowana przez gminę ewangelicko-augsburską. Budowla nieorientowana, usytuowana na osi północ-południe, z prezbiterium od południa. Wzniesiona z czerwonej cegły licówki, na kamiennym fundamencie. Jednonawowa, korpus założony na rzucie zbliżonym do kwadratu, prezbiterium na planie prostokąta z półkolista absydą. Od północy przylega kwadratowa w rzucie kruchta. Korpus i kruchta

przekryte osobnymi dachami dwuspadowymi, prezbiterium dachem dwuspadowym przechodzącym w półkolistą. Na dachu korpusu niewielka sygnaturka, przekryta hełmem iglicowym.

Gmina Cewice

Kościół filialny p.w. Narodzenia NMP w Bukowinie.

Świątynia wzniesiona została w l. 1715-1728, stanowiła od początku własność klasztoru norbertanek z Żukowa. Prawdopodobnie właśnie z inicjatywy sióstr utworzona została tu parafia w 1658 r. W 1728 r. kościół otrzymał wyposażenie. W XIX i na pocz. XX w. należał do ewangelików. Budowla wzniesiona w konstrukcji drewnianej szkieletowej, wypełnionej otynkowaną cegłą, na fundamencie z kamienia polnego. Kościół orientowany, salowy z trójbocznie zamkniętą częścią prezbiterialną, z kwadratową w rzucie kruchtą i późniejszą (XX-wieczną) prostokątną przybudówką przylegającą do ściany południowej. Kryty dachem dwuspadowym z dachówką esówką. Wieża od zachodu wtopiona częściowo w korpus, odeskowana, przekryta hełmem iglicowym. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne.

Kościół parafialny p.w. Michała Archaniola w Łebuni.

Wzniesiony przez ewangelików w 1870 r., w stylu neogotyckim. Orientowany. Jednonawowy, na rzucie prostokąta, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium, po obu bokach prezbiterium aneksy o ściętych narożnikach. Murowany z czerwonej cegły licówki, na kamiennym cokole, oszkarpowany, z wysoką wieżą od zachodu, przekrytą hełmem. Z dwiema kondygnacjami ostrołukowych okien w elewacjach wzdłużnych. Korpus nawowy przekryty dachem dwuspadowym, prezbiterium i aneksy kryte osobnymi dachami wielospadowymi.

Zespół pałacowo-parkowy w Łebuni. Pałac z 2 poł. XIX w., na przestrzeni czasu ulegał licznym przebudowom, stąd jego bryła jest obecnie mocno rozczłonkowana. Budynek podpiwniczony, jednokondygnacyjny z użytkowym poddaszem, kryty dachem mansardowym, na wysokim, kamiennym fundamencie, otynkowany, elewacje zdobione boniowaniem. W XIX w. do bryły głównej dobudowano od strony zachodniej dwuosiową, piętrową część pokrytą czterospadowym dachem.

W pobliżu pałacu usytuowany jest grób jednego z byłych właścicieli majątku - Udo Rotha.

Miasto Łeba

Ruiny kościoła p.w. Św. Mikołaja w Łebie. Dawny kościół św. Mikołaja wzniesiony w XIV w. usytuowany był na terenie Starej Łeby, która opustoszała po 1558 r. w wyniku katastrofalnych sztormów. Kościół częściowo rozebrano w 1560 r., materiał z rozbiórki wykorzystano przy wznoszeniu nowego kościoła. Po świątyni pozostały ruiny, obecnie istnieje jedynie fragment jednej ściany. W okolicy kościoła w wyniku przeprowadzonych badań archeologicznych odnaleziono liczne pochówki oraz fragmenty fundamentów kościoła.

Kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Łebie. Dzisiejsza świątynia powstała na miejscu starszej, wzniesionej w 1590 r., po przeniesieniu miasta z lewego brzegu ujścia rzeki Łeby na jej bezpieczniejszy prawy brzeg. W 1682 r. budowla ta spłonęła i już w 1683 r. w jej miejsce wzniesiono kolejny, dzisiejszy kościół, szerszy i wyższy od poprzedniego. W 1761 r. runęła całkowicie wieża kościelna. Nową wybudowano w 1763 r. W 1791 r. wyposażono świątynię w organy, kolejne ufundowano w 1833 r. W 1860 r. zakupiono trzy nowe dzwony. Zaś w 1912 r. po remoncie na chór wstawiono kolejne organy.

Gmina Nowa Wieś Lęborska

Kościół filialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Chocielewku. Wzniesiony został w l. 1922-1926 według projektu inż. arch. Kichtona z Berlina przez firmę Lubeck i Heratsch z Nowej Wsi Lęborskiej. Prace malarskie we wnętrzu wykonali: Fey – malarz kościelny z Berlina i August Gerhard.

Wyposażenie wnętrza wykonali: Schreiner, Marschall, Mac Gottke, Carl Hann. Witraże przedsiębiorstwo z Berlina – Puhl i Wagner-Heimersdorf. Kościół nie jest orientowany, usytuowany na osi południowy wschód (prezbiterium) – północny zachód (wieża). Wzniesiony z kamienia, tynkowany z uwidocznionym rysunkiem ciosów kamiennych, górna kondygnacja wieży w konstrukcji szkieletowej. Dachy kryte blachą. Okna zwieńczone łukiem pełnym. Zbudowany na planie prostokąta, z zamkniętym trójbocznie prezbiterium, od wschodu do prezbiterium przylega prostokątna w rzucie zakrystia, wieża wtopiona w bryłę kościoła. Wnętrze dwunawowe z emporami.

Kościół p.w. Św. Marii Magdaleny w Garczegorzu.

Wzniesiony przez ewangelików w 1897 r., w stylu neogotyckim. Po wojnie przejęty przez katolików i poświęcony w 1946 r. W latach 1948-1958 należał do parafii p.w. Św. Jakuba w Lęborku. W latach 1958-1960 do parafii p.w. NMP Królowej Polski w Lęborku. Od 1974 r. stanowi samodzielną parafię w Garczegorzu. Budowla nie jest orientowana, usytuowana została na osi północ (prezbiterium) – południe. Wzniesiony z czerwonej cegły licówki, na kamiennym fundamencie, na planie prostokąta, z kwadratowym w rzucie prezbiterium, do którego przylega zakrystia z przedsionkiem. Do ściany wschodniej przy elewacji południowej dostawiona wysoka wieża, przez którą prowadzi główne wejście do kościoła. Od północy prezbiterium oszkarpowane, okna zwieńczone łukiem ostrołukowym, elewacje niemal pozbawione dekoracji.

Kościół p.w. Św. Józefa w Janowicach.

Wzniesiony w 1882 r. w stylu neogotyckim, jednonawowy na rzucie prostokąta, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium, po obu bokach prezbiterium aneksy o ściętych narożnikach. Analogiczne aneksy po obu stronach wieży. Murowany z czerwonej cegły licówki, na kamiennym cokole, oszkarpowany, z wysoką wieżą od zachodu, przekrytą iglicowym hełmem. Z dwiema kondygnacjami ostrołukowych okien w elewacjach wzdłużnych. Korpus nawowy przekryty dachem dwuspadowym, prezbiterium i aneksy kryte osobnymi dachami wielospadowymi. Swoją formą nawiązuje do form kościoła w Łebuni.

Dwór w Leśnicach.

Budowla z przełomu XVIII i XIX w. (przebudowana XIX/XX w.). Pierwotnie dwór był jednokondygnacyjny, wzniesiony prawdopodobnie w połowie XVIII w. przez Jerzego Wejhera, wzmiankowanego jako właściciela Leśnic w 1756 r. W 1840 r. majątek kupił Aleksander Przebendowski, który dobudował piętro i boczne oficyny oraz przekrył całość czterospadowym dachem, na osi stanął ganek, a od strony parku taras. W 1871 r. miejscowość przejął Albert Poll, który sprzedał ją w 1873 r. Karolowi Gebelowi. Wieś w rodzinie Gebelów pozostawała do pocz. XX w. W 1906 r. Leśnice zakupił Jan Zoch z Lęborka, zaś w 1909 r. - Ernest Dewitz, który najprawdopodobniej przebudował dwór. Obecnie dwór założony jest na rzucie podkowy, z dziedzińcem od wschodu. Część centralna, piętrowa, układem pomieszczeń nawiązuje do baroku (reprezentacyjne sale mieszczą się na piętrze), elewacje natomiast mają cechy neoklasycystyczne. Boczne oficyny są budynkami bezstylowymi, parterowymi, krytymi wysokim dachem z naczółkami. Przy dworze znajduje się 4 hektarowy park.

Kościół p.w. św. Stanisława Kostki w Lubowidzu.

Wzniesiony przez ewangelików w 1909 r., po wojnie należał do parafii p.w. Św. Jakuba Apostoła w Lęborku, od 1994 r. jako filialny należy do parafii p.w. Św. Brata Alberta w Mostach. Usytuowany na osi północny zachód (prezbiterium) - południowy wschód (wieża). Wzniesiony z czerwonej cegły licówki, na wysokim kamiennym fundamencie, korpus oszkarpowany. Jednonawowy z prostokątnym w rzucie prezbiterium, do którego od północy przylega przedsionek. Korpus i prezbiterium przekryte osobnymi dachami dwuspadowymi. Wieża w górnej kondygnacji w konstrukcji szkieletowej, kryta dachem namiotowym.

Gmina Wicko

Kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela w Białogardzie.

Pierwotnie ewangelicki, wzniesiony w 1890 r., rozbudowany trochę później o wieżę i absydę. Po wojnie kościół przejęli katolicy, poświęcenie świątyni odbyło się w 1946 r. Budowla orientowana, wzniesiona z czerwonej cegły licówki, na kamiennym fundamencie, oszkarpowana. Od zachodu do bryły głównej przylega kwadratowa w rzucie wieża, od wschodu – pięcioboczne prezbiterium, do którego od północy przylega zakrystia na planie kwadratu. Okna zwieńczone łukiem pełnym, w zwieńczeniu elewacji podwójny gzyms rolkowy. Dach korpusu dwuspadowy, dach prezbiterium - wielospadowy, dach wieży – namiotowy, dachy kryte blachą.

Zespół pałacowo-parkowy w Charbrowie.

Dwór zbudowany został w 1660 r. dla starosty lęborskiego Krzysztofa von Somnitza. Pierwotnie budynek zaplanowany był na rzucie podkowy z piętrowym skrzydłem głównym, z prostopadłe do niego przyległymi, parterowymi skrzydłami bocznymi. Elewacje pokryte były polichromią z motywami architektonicznymi. W połowie XIX w. rozebrano zrujnowane skrzydło północne, zaś na jego miejscu zbudowano skrzydło stanowiące przedłużenie skrzydła głównego: tak zwany wdowi dom. Około 1900 r. usunięto skrzydło południowe, w jego miejscu zbudowano nieco większy budynek nawiązujący architektonicznie do starszego, od frontu w jego narożu stanęła wieżyczka, natomiast od wschodu neogotycka przybudówka. W 1906 r. do XVIII-wiecznego skrzydła dodano neoklasycystyczny portyk.

Kościół filialny p.w. Józefa Oblubieńca w Charbrowie.

Świątynia wzniesiona została w 1669 r., na miejscu wcześniejszej budowli. Tradycja świątyni sięga tu czasów średniowiecznych. W 1671 r. powołano tu pastora luterńskiego. W 1736 r. przekazano kościół katolikom. Orientowany, jednonawowy z prezbiterium na rzucie zbliżonym do kwadratu, z niewielką zakrystią od północy, kruchtą przylegającą do północnej ściany korpusu, z zachodnią wieżą częściowo wtopioną w korpus. Oskarpowany, kryty dachem dwuspadowym, osobnym nad nawą i prezbiterium, otwory okienne zwieńczone łukiem odcinkowym.

nawą i prezbiterium, otwory okienne

Zespół pałacowo-parkowy w Nowęcinie.

Dwór powstał w XV w. jako siedziba rodowa Wejherów, którzy do 1781 r. byli właścicielami nowęcińskiego majątku. Od tego czasu właściciele zmieniali się dość często. Pierwotny gotycki zamek wielokrotnie był przebudowywany. W 1909 r. z inicjatywy kolejnego z właścicieli Leona Ritzke, obiekt uzyskał kształt neogotyckiego pałacu. Z pierwotnej budowli zachowały się fragmenty dawnej kaplicy zwanej

Jerusalem. Pozostałością po dawnych właścicielach zamku, jest napis znajdujący się we wnętrzu kaplicy z datą „1567”, który w tłumaczeniu brzmi „Bóg był z nami w śmiertelnym niebezpieczeństwie, działa na nas wzmacniająco”, jest on prawdopodobnie dziełem Ernesta Wejhera. Pałac otoczony jest zadbanym parkiem, w którym zachowały się fragmenty średniowiecznej fosy.

Zespół willowo-parkowy w Poraju.

Wzniesiona na początku XX w. Od 1901 r. istniała tu stacja badawcza (Stacja Badań Bagiennych). W latach 1945-1957 mieściła się tu placówka badawcza pod nazwą Zakład Naukowo-Badawczy Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego, a od 1.01.1951 r. Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa. Po 1957 r. wykorzystywana była na cele więziennictwa, a następnie PGR-u. W 1993 r. przejęta przez Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa, obecnie w rękach prywatnych. Park z końca XIX w. o kompozycji swobodnej, układ przestrzenny parku czytelny. Park zadbany.

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Roszczycach.

Zbudowany w 1659 r. Fundatorem kościoła był starosta lęborski Rajnold Krokowski, zmarły w 1667 r. Kościół był także miejscem pochówku rodziny Krokowskich, do których sama wieś Roszczyce należała przez prawie 400 lat, to jest od 1438 r. do 1815 r. Świątynia o późnogotyckiej bryle, orientowana, wzniesiona z cegły, otynkowana, salowa, z trójkątnie zakończonym prezbiterium i prostokątną w rzucie kruchtą. Od zachodu wtopiona w bryłę wieża zwieńczona cebulastym hełmem. Elewacja zachodnia nawy i wieży nieotynkowana. Dach nad korpusem dwuspadowy, przechodzący nad prezbiterium w trójspadowy, kryty dachówką.

Zespół pałacowo-parkowy w Ulinii.

Właścicielami majątku od 1637 r. była rodzina von Krockow. W 1784 r. Ernest von Krockow. 1804 r. – podkomorzy Franz von Somnitz. W latach 1817 – 1841 von Milczewski, 1841 – 1856 von Koelner, 1856 – 1865 Draws, od 1865 r. Edmund Vogl. W 1928 r. 158 ha rozparcelowano i podzielono na dziesięć odrębnych gospodarstw. W latach 1905 –1945 część dawnego majątku należała do rodziny Lietzau. W marcu 1945 r. właścicielką majątku w Ulinii była Charlotte Buchterkirch, bratanica Edmunda Vogela. Po wojnie do 1984 r. Ulinia przeszła w zarząd PGR Charbrowo, a od 1984 r. - Petrochemii Płock, która w pałacu utworzyła ośrodek jeździecko-kolonijny. Obecnie w rękach prywatnych. Na frontonie fasady pałacu widniały niegdyś dwie daty, pierwsza dziś niewidoczna wskazywała najprawdopodobniej datę budowy pałacu (przypuszczalnie 2 poł. XIX w.), druga (1924) – datę jego przebudowy. Budowę pałacu należy wiązać z rodziną Voglów, która przyczyniła się do znacznego rozwoju majątku. Edmund Vogl był m.in. budowniczym pobliskiej huty szkła. Obecny kształt pałac uzyskał w 1924 r. w wyniku przebudowy. Park przypałacowy założony w XIX w., słabo zachowany pierwotny układ, zrewaloryzowany w pierwszej dekadzie obecnego wieku w stylu krajobrazowym.

Wiatrak w Zdrzewnie.

Wiatrak wzniesiony w 1765 r., typu holenderskiego, na planie koła, murowany z czerwonej cegły licówki, na ceglano-kamiennych fundamentach, z drewnianymi stropami, kryty drewnianym dachem w kształcie kopuły, na dachu - papa. Skrzydła stalowe. Otwory okienne zwieńczone łukiem odcinkowym. W elewacjach widoczne pozostałości dawnego odeskowania. W przyziemiu otoczony murem z pustaków – pozostałością po pomieszczeniach magazynowych (?). Obecnie wiatrak jest w bardzo złym stanie technicznym, zaniedbany, nieużytkowany.

Zespół pałacowo-parkowy w Zdrzewnie. Majątek Zdrzewno od 1491 r. był w posiadaniu rodzin Wejherów i Godentowskich. W 1678 r. został wyłączną własnością Godentowskich i pozostawał w ich rękach do 1804 r. W 1805 r. przeszedł na własność rodziny Zimdars, będącą właścicielem majątku aż do lat 30-tych XX w. Budowa pałacu i prawdopodobnie urządzenie ogrodu miało miejsce w 1856 r., przebudowa pałacu nastąpiła w 1892 r. i kolejna w 1922 r. Fundatorem starszej części pałacu był Karol Ferdynand Zimdars, natomiast jego następcą - Karol Zimdars dokonał w 1922 r. rozbudowy pałacu, polegającej na wydłużeniu budowli w kierunku południowym, dobudowaniu ryzalitu z półkolistą werandą od strony parku i dobudowie bocznego skrzydła. Elewacje posiadają wystrój architektoniczny w stylu eklektycznym.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza szans i zagrożeń.

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
- atrakcyjne położenie powiatu pod względem krajobrazowym, - żywa tradycja kaszubska, - znaczne rozpoznanie zasobów dziedzictwa kulturowego z terenu powiatu, - duża ilość obiektów zabytkowych, - duża ilość obszarów chronionego krajobrazu, - duża ilość szlaków pieszych, - programy wspierania ochrony zabytków (PONZ) w mieście Lęborku i gminie Nowa Wieś Lęborska, - wypracowane działania na rzecz dofinansowania prac remontowych, konserwatorskich i renowacyjnych przy zabytkach - nakłady z budżetów samorządowych.	- brak aktualnych planów zagospodarowania przestrzennego na pełnych obszarach gmin, - niewystarczająca świadomość społeczna o konieczności należytego dbania o zabytki, - niewystarczająca promocja zasobów dziedzictwa kulturowego powiatu jako towaru turystycznego, - zły stan techniczny obiektów zabytkowych, - zbyt niski budżet samorządów na prace konserwatorskie przy zabytkach.
SZANSE	ZAGROŻENIA
- rozwój turystyki i agroturystyki, - poszerzenie tras turystycznych i szlaków o miejsca i obiekty zabytkowe, - rozbudowa baz turystycznych z wykorzystaniem obiektów i obszarów o wartościach historycznych i kulturowych,	- samowolne działania na zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich, - brak gotowych projektów budynków mieszkalnych i gospodarczych nawiązujących do miejscowej tradycji, które można by było wykorzystać przy realizacji kolejnych inwestycji, - brak działań w celu pozyskania środków Unii Europejskiej na ochronę zabytków.

7. Założenia programowe

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2016-2019 ma służyć ochronie, sukcesywnej rewaloryzacji i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego do różnych dziedzin życia społecznego.

Realizacja celów określonych w Programie wymagać będzie zmian świadomości, szczególnie w dziedzinie odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego oraz właścicieli zabytkowych obiektów za ich stan oraz różnych podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych odpowiadających za ład i zagospodarowanie przestrzenne oraz ochronę środowiska naturalnego i kulturowego, a także wyznaczających kierunki rozwoju Powiatu Lęborskiego.

Wynikiem powinno być przejście od zaniechania lub co najwyżej pasywnej i biernej ochrony i częściowych działań konserwatorskich do stosowania zintegrowanego zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego.

Ramy programowe *Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2016-2019* wyznaczają tezy problemowe, wskazujące na :

- ❖ umożliwienie finansowania i racjonalnego wykorzystania środków finansowych na utrzymanie krajobrazu kulturowego oraz ratowanie obiektów o szczególnych wartościach historycznych,
- ❖ wspieranie i kreowanie różnorodnych form i metod umożliwiających ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami – stymulowanie zasad partnerstwa oraz odpowiedzialności właścicieli obiektów o podstawowym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego na terenie Powiatu Lęborskiego,
- ❖ podnoszenie walorów zabytkowych i wykorzystanie ich w promocji kultury i dla rozwoju turystyki w powiecie, a zwłaszcza jako czynnika wpływającego na rozwój gospodarczy powiatu,
- ❖ umożliwienie kreowania i realizowania lokalnych projektów związanych z kompleksowymi pracami konserwatorskimi i restauratorskimi oraz chroniącymi krajobraz kulturowy dla osiągnięcia zauważalnych i wymiernych efektów jakościowej zmiany,
- ❖ kreowanie modelu odpowiedzialności za zasoby dziedzictwa kulturowego w powiecie wśród mieszkańców i we władzach samorządowych,
- ❖ wspieranie aktywności lokalnej w działaniach mających na celu poszanowanie materialnego dziedzictwa oraz zachowanie własnej odrębności i tożsamości / kultura mniejszości narodowych/,
- ❖ poszukiwanie i wspieranie projektów związanych z kreowaniem i wdrażaniem nowych form opieki nad zabytkami i ich promocji (np. szlaki turystyczno-historyczne, ożywianie zabytków),
- ❖ włączenie kultury i dziedzictwa kulturowego w obszar interwencji i wsparcia zgodnie z zasadami planowania i wdrażania programów prorozwojowych, stosownie do oczekiwań mieszkańców powiatu poprzez uznanie znaczenia dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-ekonomicznym Powiatu Lęborskiego.

Celem strategicznym *Programu Opieki Nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2016 – 2019* jest:

Zachowanie i odnowa dziedzictwa kulturowego służąca budowaniu tożsamości mieszkańców oraz rozwojowi gospodarczemu powiatu

Metodą do realizacji tak określonego celu będzie:

Jakościowe i ilościowe powiększenie form ochrony zabytków i opieki nad zabytkami stosowanych przez władze powiatu przy wykonywaniu zadań własnych realizowanych na rzecz lokalnego środowiska: infrastruktury podstawowej, społecznej oraz lokalnej społeczności (zasobów ludzkich).

Cel będzie realizowany w ramach trzech Priorytetów:

- I. ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM POWIATU**
- II. OCHRONA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU**
- III. PROMOCJA, EDUKACJA I DOKUMENTACJA WALORÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU**

Priorytet I: ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM POWIATU	
kierunki działań	zadania
1. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych 2. Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	• współpraca z gminami w zakresie opracowania projektów rewaloryzacji przestrzeni publicznych we współpracy z gminami, • podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością powiatu, • prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność powiatu (w ramach opracowanego planu remontów), • rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni – parków stanowiących własność powiatu (w ramach opracowanego planu rewaloryzacji), • opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach powiatowych, • dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach nie będących własnością powiatu poprzez udzielanie dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych na podstawie stosownej uchwały, • wspieranie działań związanych z zabezpieczeniem obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.), • współpraca z urzędem pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną, • wspieranie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, • wsparcie utrzymywania na rynku pracy zanikających rzemiosł i zawodów w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki i Funduszu Pracy, • wspieranie rozwoju regionalnych izb pamięci, skansenów itp.

Priorytet II: OCHRONA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU	
kierunki działań	zadania
1. Rozszerzenie zasobu i ochrony środowiska kulturowego powiatu	• konsekwentne wdrażanie zapisów dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego powiatu, • egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w dokumentach programowych odnoszących się do zabytków (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji), • walka z samowolami budowlanymi na obszarach objętych ochroną konserwatorską.

Priorytet III: PROMOCJA, EDUKACJA I DOKUMENTACJA WALORÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU	
kierunki działań	zadania
1. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym 2. Promocja dziedzictwa kulturowego	• udostępnienie informacji o zabytkach powiatu na stronie internetowej powiatu, • utworzenie powiatowego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego, • umieszczanie w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków na obiektach zabytkowych znaku informującego o tym, iż zabytek ten podlega ochronie prawnej, • opracowanie <i>mapy zabytków powiatu</i>, jako formy promocji w porozumieniu z gminami, • wspieranie i współpraca z gminami w zakresie organizowania konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych, • wspieranie i współpraca z gminami w zakresie inicjowania i organizacji obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa na obszarze powiatu, • wydawanie i wspieranie działań związanych z wydawaniem publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego powiatu, • wspieranie i współpraca z gminami w zakresie wprowadzenia i upowszechniania tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez wspieranie i organizowanie zajęć edukacyjnych, • wspieranie i współpraca z gminami w zakresie opracowywania prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów m.in. zabudowy regionalnej, detalu architektonicznego, nekropolii), • wspieranie i współpraca z gminami w zakresie wykonywania inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych, • opracowanie szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, samochodowych) wykorzystujących walory środowiska kulturowego, • wspieranie promocji gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa drewnianego oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje itp.) oparte na miejscowych tradycjach.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

8.1 Instrumenty prawne

Problematyka zachowania dziedzictwa kulturowego zostanie uwzględniona przez władze powiatu przy uchwalaniu przepisów prawa miejscowego. W chwili obecnej w obiegu prawnym jest Uchwała nr XLV/336/10 z dnia 22 października 2010 r. Rady Powiatu Lęborskiego w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu Powiatu Lęborskiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, sposobu jej rozliczania oraz sposobu kontroli wykonania zleconego zadania (Dz. Urz. Woj. Pom. z 17 grudnia 2010 r. Nr 160, poz. 3259).

8.2 Instrumenty koordynacji

Realizacja Programu wymaga współpracy z instytucjami ochrony zabytków różnych szczebli, w tym współpracy z Muzeum w Lęborku oraz diecezją pelplińską i parafiami z terenu Powiatu Lęborskiego – właścicielami obiektów zabytkowych.

8.3 Instrumenty finansowe

Podstawowym narzędziem finansowym będą dotacje celowe udzielane na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (na podstawie obowiązującej Uchwały nr XLV/336/10 z dnia 22 października 2010 r. Rady Powiatu Lęborskiego w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu Powiatu Lęborskiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, sposobu jej rozliczania oraz sposobu kontroli wykonania zleconego zadania /Dz. Urz. Woj. Pom. z 17 grudnia 2010 r. Nr 160, poz. 3259/).

Planowane jest również wykorzystanie funduszy unijnych oraz dostępnych dofinansowań samorządu województwa pomorskiego.

Samorząd zamierza ubiegać się o dofinansowanie na realizację projektów miękkich związanych z rozwojem zasobów ludzkich lub rozwojem obszarów wiejskich: na szkolenia, promocję, współpracę międzynarodową, tworzenie lokalnych oraz regionalnych produktów i marek turystycznych, tworzenie miejsc pracy związanych z dziedziną kultury, turystyki i edukacji. W tym wypadku, gdy wkład własny stanowi niewielki procent w stosunku do przyznawanych grantów (od 1,5 do 15 %), pozyskane środki będą w znaczący sposób wpływały na zwiększenie możliwości operacyjnych Powiatu.

8.4 Instrumenty społeczne

W działaniach Powiatu przewidywane jest prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi oraz spółkami), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Powiatu Lęborskiego.

8.5 Instrumenty kontrolne

Zadania sformułowane w niniejszym programie przewidują stosowanie monitoringu jego realizacji w postaci monitoringu stanu środowiska kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Za monitorowanie realizacji *Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2016-2019* odpowiada Zarząd Powiatu Lęborskiego, który co dwa lata będzie przedstawiał Radzie Powiatu w Lęborku sprawozdanie z realizacji programu.

Kryteria prowadzenia oceny realizacji programu opieki:

- poziom (w %) wydatków budżetu powiatu na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- liczba i długość (w km) utworzonych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw i działań edukacyjnych na terenie powiatu,
- liczba przygotowanych/wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników),
- liczba szkoleń/liczba osób biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

10.1. Publiczne źródła finansowania

W celu właściwej i skutecznej ochrony zasobów kulturowych wykorzystane zostaną środki możliwe do zabezpieczenia z budżetu gminy na ten cel, jak również w miarę możliwości prowadzone będą programy czerpiące z budżetów innych publicznych źródeł tj.: Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, samorządu województwa pomorskiego oraz z funduszy Unii Europejskiej, funduszy norweskich i EOG.

I. Powiat: w budżecie powiatu co roku zabezpieczane będą środki na zadania wynikające z niniejszego dokumentu.

II. Fundusze Samorządu Województwa Pomorskiego

Na podstawie Uchwały Nr 33/III/14 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 8 grudnia 2014 roku (Dz. Woj. Pom. z 13 stycznia 2015 r., poz. 55) w sprawie określenia zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa pomorskiego, Samorząd Województwa Pomorskiego przyznaje co roku dotacje celowe na prace przy zabytkach objętych ochroną konserwatorską na podstawie wpisu do rejestru zabytków województwa pomorskiego.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenia w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i detali architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego budynku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe lub przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnienie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7 – 15;

17) zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacja może być udzielona na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie w danym roku budżetowym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Dotacja może być udzielona w zależności od środków zaplanowanych w budżecie Województwa Pomorskiego, w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

W szczególnych przypadkach, jeżeli zabytek:

- 1) posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych;
- 3) jeżeli stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy nim
 - dotacja może być udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Wnioski o dotację należy składać do dnia 30 października każdego roku poprzedzającego rok realizacji prac lub robót.

III. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2016⁶⁸

Program „Dziedzictwo Kulturowe”

Priorytet 1 – Ochrona Zabytków

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Departament Ochrony Zabytków

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Kluczowe dla realizacji celów priorytetu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, w ramach priorytetu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony będzie na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem priorytetu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po

⁶⁸ <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse/programy-ministra/programy-mkidn-2016.php> [strona Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 5.07.2016 r.];

wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków).

3) Do priorytetu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego – osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie. W przypadku zadań określonych w pkt. 2 o dofinansowanie ubiegać mogą się wyłącznie wnioskodawcy, których działalność nie jest finansowana ze środków publicznych. O dofinansowanie w ramach priorytetu nie mogą ubiegać się państwowe instytucje kultury, publiczne szkoły oraz uczelnie wyższe, uczelnie artystyczne oraz inne podmioty zaliczane do sektora finansów publicznych.

Priorytet 2 – Wspieranie działań muzealnych.

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także – prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) organizacja czasowych wystaw muzealnych;
- 2) modernizacja stałych wystaw muzealnych;
- 3) tworzenie stałych wystaw muzealnych;
- 4) publikacja katalogów do wystaw muzealnych;
- 5) konserwacja muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego;
- 6) zakup wyposażenia pracowni konserwatorskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury - z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego;
- 2) organizacje pozarządowe;
- 3) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Priorytet 3 - Kultura ludowa i tradycyjna

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Departament Narodowych Instytucji Kultury

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą zadania dotyczące przedsięwzięć związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych, tradycji środowiskowych (w tym zawodowych i wiekowych np. zjawisk folkloru dziecięcego i młodzieżowego). Inicjatywy te mają przyczyniać się do integracji członków społeczności, wśród których dane zjawiska funkcjonują i w ramach których są przekazywane (transmitowane). W ramach priorytetu będą wspierane działania związane z materialnym oraz niematerialnym wymiarem

dziedzictwa kulturowego, co wpisuje się w założenia ratyfikowanej w 2011 roku przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

W roku 2016 zakres priorytetu zostaje rozszerzony o zadania, realizowane w trybie pilotażowym, związane w sposób bezpośredni z międzypokoleniowym przekazem unikatowej wiedzy i umiejętności kulturowych i adresowane do „mistrzów tradycji”, będących depozytariuszami wiedzy lokalnej i regionalnej. Zakres podejmowanych działań jest zgodny z założeniami Konwencji UNESCO z 2003 roku.

Głównym celem tego trybu dofinansowania jest wspieranie procesu transmisji w obrębie danej wspólnoty kulturowej, przejawiającego się w bezpośrednim przekazie wiedzy, umiejętności, funkcji – ze szczególnym naciskiem na ich unikatowość, bądź zagrożenie zanikiem. Istotnym jest przy tym czynnik *in situ* – przekaz winien odbywać się pomiędzy osobami wywodzącymi się z tej samej wspólnoty i kultury lokalnej, bądź możliwie najbliższej. Sposób przekazywania powinien odbywać się w jak najbardziej naturalny sposób, z uwzględnieniem lokalnie rozwijających się technik i sposobów transmisji, będących integralną częścią tradycji. O dofinansowanie mogą ubiegać się także przedstawiciele mniejszości narodowych, etnicznych i wyznaniowych, których kultura lokalna stanowi integralną część niematerialnego dziedzictwa kulturowego Polski.

Najbardziej pożądanym efektem priorytetu ma być wypracowanie wzorców ochrony oraz twórczego inspirowania się elementami kultur tradycyjnych zarówno w wymiarze materialnym jak i niematerialnym, z uwzględnieniem społecznego kontekstu ich funkcjonowania.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

1) zadań badawczo-dokumentacyjnych, edukacyjnych i popularyzatorskich:

a) projektów badawczych i popularyzatorskich z zakresu antropologii kulturowej, etnologii i etnografii, etnomuzykologii i etnochoreologii, folklorystyki i dialektologii,

b) dokumentacji, archiwizacji i jak najszerszego udostępniania unikalnych zjawisk z zakresu dziedzictwa kultur tradycyjnych, w tym sztuki, rękodzieła i rzemiosła; gwary i języka regionalnego; muzyki, tańca, śpiewu; obrzędowości dorocznej i rodzinnej; obyczajowości, w tym zwyczajów środowiskowych,

c) przygotowania i opracowania ekspertyz, opinii oraz programów ochrony dotyczących zjawisk kultur tradycyjnych, w tym przeprowadzenia ewaluacji konsultacji społecznych związanych z realizacją postulatów Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego,

d) wydania publikacji związanych z dokumentacją kultur tradycyjnych oraz współczesnych kontekstów ich funkcjonowania,

e) szeroko pojętej animacji kulturowej i społecznej prowadzonej w oparciu o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, wspomagających lokalne społeczności w twórczych działaniach nawiązujących do miejscowych tradycji,

f) działań edukacyjnych, w tym warsztatów, kursów i szkoleń dotyczących zagadnień szeroko pojętej kultury tradycyjnej, w jej materialnym i niematerialnym wymiarze,

g) działań popularyzujących unikalne i żywe elementy kultur tradycyjnych, w tym konkursy, przeglądy, festiwale, seminaria i konferencje,

h) zadań o charakterze artystycznym i użytkowym, inspirowanych tradycyjną twórczością, o charakterze interdyscyplinarnym i międzyśrodowiskowym;

2) zadań realizujących projekty „mistrz tradycji”, związanych w sposób bezpośredni z międzypokoleniowym przekazem unikatowej wiedzy i umiejętności kulturowych w następujących dziedzinach objętych ochroną w ramach Konwencji UNESCO:

a) literatura (np. proza i poezja, opowiadanie, oracje),

b) muzyka (np. śpiew solowy i grupowy a cappella, śpiew z akompaniamentem, gra na instrumencie solo, gra w kapeli, taniec w parach, taniec grupowy),

c) sztuka, rękodzieło i rzemiosło ludowe (np. rzeźbiarstwo, malarstwo, drzeworytnictwo, kowalstwo, garncarstwo, plastyka obrzędowa, stolarstwo i zdobnictwo w drewnie, krawiectwo strojów ludowych, koronczarstwo, tkactwo, hafciarstwo, zabawkarstwo, wycinankarstwo, rymarstwo, powroźnictwo),

d) rzemiosło artystyczne (np. złotnictwo, zegarmistrzostwo, lutnictwo, płatnerstwo, złotnictwo, introligatorstwo, brązownictwo, kowalstwo, sztukatorstwo, rusznikarstwo),

e) praktyka obrzędowa związana z cyklem świąt dorocznych i rodzinnych oraz innymi zwyczajami praktykowanymi przez społeczności lokalne,

f) tradycyjna uprawa i hodowla, przetwórstwo żywności oraz potrawy obrzędowe,

g) inne przejawy kultury spełniające kryteria niematerialnego dziedzictwa.

Z priorytetu wyłączone są zadania archeologiczne, zadania o tematyce historycznej, w tym również rekonstrukcje wydarzeń historycznych i turnieje rycerskie, festyny, zloty i zawody regionalne oraz zakupy strojów ludowych.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

1) samorządowe instytucje kultury - z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego;

2) organizacje pozarządowe;

3) podmioty prowadzące działalność gospodarczą;

4) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Priorytet 5 – Ochrona zabytków archeologicznych.

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Narodowy Instytut Dziedzictwa

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Cel ten został sformułowany w oparciu o fundamentalną dla ochrony dziedzictwa kulturowego zasadę zrównoważonego rozwoju, która dopuszcza inwazyjne metody badawcze jedynie w ostateczności, gdy stanowisko (zabytek archeologiczny) narażone jest na bezpośrednie zniszczenie spowodowane oddziaływaniem przyrodniczym, bądź działaniami człowieka. Stąd zadaniem priorytetu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także opracowanie i publikacja ich wyników. W obu grupach zadań na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają prowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych zakończonych przed 2005 r. Nie będą natomiast wspierane projekty, które prowadzą do niszczenia stanowisk archeologicznych (np. poprzedzające rekonstrukcje na stanowisku archeologicznym) lub służące planowaniu dalszych badań wykopaliskowych.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań, służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;

2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury;
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) organizacje pozarządowe;
- 4) publiczne uczelnie akademickie;
- 5) niepubliczne uczelnie akademickie;
- 6) podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Priorytet 6 – Miejsca Pamięci Narodowej

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Departament Dziedzictwa Kulturowego

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. W sposób szczególny dotyczy to miejsc noszących ślady masowych zbrodni reżimów totalitarnych.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

1) prace mające na celu zachowanie autentyzmu terenu miejsca pamięci oraz związanych z nim obiektów w tym:

a) działania o charakterze remontowo-konserwatorskim i/lub przygotowanie dokumentacji technicznej z tym związanej,

b) konserwacja muzealiów i archiwaliów i/lub przygotowanie dokumentacji technicznej z tym związanej,

c) utrzymywanie porządku na terenie miejsca pamięci;

2) zadania związane z infrastrukturą miejsca pamięci, w tym

a) zakup sprzętu,

b) zakup nieruchomości,

c) roboty budowlane, przebudowa i/lub przygotowanie dokumentacji technicznej na cele:

- zabezpieczenia i udostępnienia miejsca pamięci,

- upamiętnienia ofiar zbrodni,

- edukacji na terenie miejsca pamięci,

d) oznakowanie drogi do miejsca pamięci oraz obiektów i miejsc związanych z jego historią, w tym znajdujących się poza terenem należącym do wnioskodawcy;

3) zadania badawcze i dokumentacyjne, w tym:

a) badania archeologiczne, w tym ekshumacje, których przeprowadzenie jest niezbędne do realizacji badań,

b) gromadzenie danych ofiar i innego rodzaju danych historycznych oraz tworzenie baz danych i inwentaryzacja;

4) zadania popularyzatorsko-edukacyjne, w tym:

a) działania wystawiennicze,

b) działania wydawnicze,

c) organizowanie uroczystości rocznicowych i upamiętniających,

d) organizacja lekcji muzealnych i lekcji w szkołach,

e) włączenie wolontariuszy i lokalnej społeczności do opieki lub prac badawczych nad miejscem pamięci,

f) opracowanie stron internetowych;

5) zadania multidyscyplinarne łączące wybrane spośród działań określonych w pkt. 1-4.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

1) samorządowe instytucje kultury sprawujące opiekę nad przynajmniej jednym miejscem pamięci.

Program „Kolekcje”

Priorytet 4 – Kolekcje muzealne

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest wspieranie działalności muzeów poprzez tworzenie oraz systematyczne wzbogacanie zbiorów i kolekcji o randze narodowej i regionalnej.

Priorytet ma za zadanie utrwalanie wysokich standardów w zakresie opracowywania, przechowywania, konserwowania i popularyzowania obiektów i kolekcji muzealnych. Decyzje o wytypowaniu obiektów do dofinansowania w ramach priorytetu powinny być elementem konsekwentnie realizowanego i długofalowego planu rozwoju kolekcji. Ze względu na powyższe wymagania priorytet skierowany jest wyłącznie do instytucji kultury wpisanych do Państwowego Rejestru Muzeów, które są w szczególności zobligowane do zachowania wysokiej wartości merytorycznej realizowanych przedsięwzięć oraz do stosowania właściwych reguł opieki nad gromadzonymi zbiorami.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

1) zakup obiektu do zbiorów muzeum oraz pokrycie kosztów niezbędnych do dokonania przedmiotowego zakupu;

2) zakup kolekcji do zbiorów muzeum oraz pokrycie kosztów niezbędnych do dokonania przedmiotowego zakupu.

W ramach jednego wniosku można ubiegać się wyłącznie o zakup pojedynczego obiektu lub spójnej kolekcji. Przedmiotem zakupu nie może być grupa obiektów niestanowiących kolekcji. Z priorytetu wyłączone są zadania związane z zakupem obiektów i kolekcji sztuki współczesnej, o których dofinansowanie można ubiegać się w ramach priorytetów *Narodowe kolekcje sztuki współczesnej* i *Regionalne kolekcje sztuki współczesnej*.

O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się państwowe i samorządowe instytucje kultury, będące muzeami wpisanymi do Państwowego Rejestru Muzeów.

Program „Rozwój infrastruktury kultury”.

Priorytet 1 – Infrastruktura kultury

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Departament Szkolnictwa Artystycznego i Edukacji Kulturalnej

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze. Katalog działań priorytetu, obejmujący prace budowlane, zakup wyposażenia niezbędnego dla realizacji celów statutowych, czy sporządzanie dokumentacji technicznej, daje możliwość finansowania zadań generujących istotne zmiany jakościowe, w zakresie sprawności i efektywności funkcjonowania zaplecza materialno-technicznego, podmiotów objętych priorytetem.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań inwestycyjnych służących prowadzeniu działalności kulturalnej:

- 1) budowa, roboty budowlane, przebudowa, remont wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych i wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej;
- 2) zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej;
- 3) przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji, w tym projektów architektonicznych, studiów wykonalności, analizy oddziaływania na środowisko;
- 4) zadania dotyczące budowy, rozbudowy i przebudowy obiektów budowlanych wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem domów kultury, centrów kultury oraz ośrodków kultury;
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) jednostki samorządu terytorialnego;
- 4) organizacje pozarządowe;
- 5) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Priorytet 3 – Infrastruktura domów kultury

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Narodowe Centrum Kultury

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów i ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury. Szeroki katalog działań, obejmujący prace budowlane, opracowywanie dokumentacji technicznej czy zakup wyposażenia niezbędnego dla realizacji celów statutowych, daje możliwość finansowania zadań w obszarze sprawności i efektywności funkcjonowania zaplecza materiałowo-technicznego podmiotów objętych zakresem priorytetu.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań inwestycyjnych służących prowadzeniu edukacji kulturalnej:

- 1) robót budowlanych, w tym rozbudowy, nadbudowy, przebudowy, remontu, wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych, realizowanych wyłącznie w już istniejących obiektach budowlanych oraz zakupu wyposażenia na potrzeby prowadzenia edukacji kulturalnej;
- 2) zakupu wyposażenia na potrzeby prowadzenia edukacji kulturalnej;
- 3) przygotowania dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji, w tym projektów architektonicznych, studiów wykonalności, analizy oddziaływania na środowisko;
- 4) zadań dotyczących budowy, rozbudowy i przebudowy obiektów budowlanych, wraz z zakupami niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) domy kultury, ośrodki kultury oraz centra kultury i sztuki posiadające status samorządowej instytucji kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego;
- 2) biblioteki posiadające status samorządowej instytucji kultury, w skład których wchodzi domy kultury, ośrodki kultury lub centra kultury i sztuki;

3) jednostki samorządu terytorialnego – wyłącznie jako organy prowadzące dla podmiotów wymienionych powyżej.

10.2. Fundusze strukturalne.

Fundusze Strukturalne Unii Europejskiej⁶⁹

Program Operacyjny: Infrastruktura i Środowisko. VIII oś priorytetowa.

Działanie 8.1. Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury⁷⁰.

Operator: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W ramach działania realizowane będą inwestycje dotyczące zarówno ochrony zabytków, jak też rozwoju zasobów kultury.

Wsparcie ukierunkowane na zachowanie dziedzictwa będzie dotyczyło prac związanych z renowacją, konserwacją, rewitalizacją i restauracją obiektów zabytkowych (i ich zespołów), jak również przebudowy i rozbudowy obiektów zabytkowych. Dofinansowanie będą mogły otrzymać także projekty związane z konserwacją i restauracją zabytków ruchomych (w tym ich ochrona i udostępnienie poprzez proces digitalizacji). Zakres wsparcia w ramach osi priorytetowej VIII obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów, jak również zabytkowych parków i ogrodów. W zakresie rozwoju zasobów kultury o dofinansowanie będą mogły ubiegać się przedsięwzięcia polegające na rozbudowie, przebudowie i remoncie niezabytkowej infrastruktury kultury i edukacji artystycznej z przeznaczeniem na cele kulturalne, jako miejsc prezentacji dziedzictwa kulturowego.

W celu zwiększenia dostępu do zasobów kultury możliwe będą także inwestycje dotyczące przebudowy pomieszczeń z przeznaczeniem na magazyny studyjne i modernizacji wystaw stałych, jak też zabezpieczenie obiektów przed kradzieżą i zniszczeniem.

Dodatkowo, w ramach działania możliwe będzie wsparcie zakupu wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej, w tym edukacji artystycznej. W ramach działania finansowany będzie także zakup aparatury specjalistycznej na cele działalności związanej z ochroną i zachowaniem dziedzictwa kulturowego i rozwojem zasobów kultury.

W odniesieniu do projektów szkół i uczelni artystycznych możliwe będzie wsparcie w zakresie związanym z prowadzoną działalnością kulturalną i artystyczną, przy czym wsparcie to nie obejmuje działalności stricte dydaktycznej.

W przypadku projektów realizowanych w ramach VIII osi priorytetowej warunki udzielania wsparcia uzależnione będą od miejsca realizacji inwestycji, a nie od miejsca lokalizacji siedziby beneficjanta projektu.

Biorąc pod uwagę cele VIII osi priorytetowej realizowane będą projekty dotyczące: obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO lub uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii oraz obiektów zlokalizowanych na obszarach objętych wpisem na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO lub położonych na obszarach uznanych za Pomniki Prezydenta RP. Ponadto za kluczowe uznano inwestycje dotyczące zabytków drewnianych (zarówno nieruchomych, jak i ruchomych); rozwoju czytelnictwa i sztuki współczesnej w miastach wojewódzkich; a także inwestycje dotyczące zabytków techniki oraz projekty wynikające z Kontraktów Terytorialnych, które będą mogły otrzymać wsparcie z zachowaniem zasad interwencji określonych w Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko 2014-2020.

Efekty realizowanych przedsięwzięć będą sprzyjać realizacji celów osi priorytetowej VIII: zachowaniu dziedzictwa kulturowego Polski, jak również stworzeniu i poprawie warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej i edukacyjnej w obszarze kultury.

⁶⁹ http://www.pois.gov.pl/media/6915/SzOOP_POIS_2015-07-23.pdf [strona Ministerstwa Rozwoju, 5.07.2016 r.];

⁷⁰ *Tamże*, s. 170-179;

Beneficjentami mogą być m.in. jednostki samorządu terytorialnego.

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweski Mechanizm Finansowy⁷¹

Nazwa programu: Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego.

Operator: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Typy działań współfinansowanych w ramach Programu:

- rewitalizacja, konserwacja, renowacja i adaptacja na cele kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z otoczeniem (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu);

- budowa, rozbudowa, remonty i przebudowa instytucji kultury o znacznym potencjale wpływu na społeczno-ekonomiczny rozwój regionu (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu);

- konserwacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audiowizualnych, w tym filmowych (zakup wyposażenia i sprzętu służącego do konserwacji może stanowić integralną część projektu);

- rozwój zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury, w tym: digitalizacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audio, audiowizualnych i filmowych oraz tworzenie wirtualnych instytucji kultury (zakup wyposażenia i sprzętu służącego do digitalizacji może stanowić integralną część projektu).

Wsparcie w ramach programu skierowane jest m.in. do jednostek samorządu terytorialnego, samorządowych instytucji kultury.

⁷¹ <https://www.eog.gov.pl/> [strona Ministerstwa Rozwoju, 7.05.2016 r.];

11. Realizacja i finansowanie przez powiat zadań z zakresu ochrony zabytków

Cele określone w *Programie Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2016-2019* będą osiągnięte poprzez:

- wspólne działania władz Powiatu z Ministerstwem Kultury, Urzędem Marszałkowskim Województwa Pomorskiego, wojewódzkim konserwatorem zabytków, władzami kościelnymi oraz innymi jednostkami samorządu terytorialnego na zasadach porozumień, umów, wspólnych podmiotów,
- inicjatywy własne władz Powiatu Lęborskiego,
- stosowanie instrumentów finansowych /dotacje, prowadzenie instytucji, nagrody, zachęty, itp./,
- funkcje programowe /programy lokalne i projekty, kontrakty, itp./,
- inne działania stymulujące.

Dla koordynacji działań Programu zakłada się powołanie przy Staroście Lęborskim Zespołu Doradczego składającego się z osób kompetentnych i związanych z działaniami na rzecz ochrony zabytków, krajobrazu kulturowego i ochrony środowiska, oraz związanych z kulturą, turystyką, edukacją i promocją.